

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap

Hållbar stadsutveckling som kunskapsprocess

Att arbeta med hållbarhetsperspektiv i praktiken

Boel Kjellsdotter

Examensarbete, 30 hp, Alnarp 2012/2013

Masterprogrammet Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Hållbar stadsutveckling som kunskapsprocess

Att arbeta med hållbarhetsperspektiv i praktiken

Sustainable urban development as a knowledge process

Working with a sustainability perspective in practice

Boel Kjellsdotter

Handledare:	Helena Mellqvist, SLU Alnarp, Landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Btr handledare:	Gunilla Lindholm, SLU Alnarp, Landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Marie Larsson, SLU Alnarp, Landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Btr examinator:	Mats Gyllin, SLU Alnarp, Arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i hållbar stadsutveckling

Kurskod: EX0625

Program/utbildning: Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning - master

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2012/2013

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling, hållbarhet, lärande, process, kunskap, implementera och operationalisera hållbar stadsutveckling

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

FÖRORD

Ämnesvalet för denna uppsats bygger på mitt intresse för hållbar stadsutveckling och för hur kunskap om ämnet utvecklas samt för hur arbetet går till i praktiken när begreppet skall omsättas. Med denna uppsats har jag fått möjlighet att fördjupa mig i just detta, vilket har varit mycket inspirerande och gjort mig ännu mer intresserad av hur ett hållbart samhälle kan uppnås genom hur kunskap utvecklas, sprids och förmedlas.

Varmt tack till mina intervjupersoner för inspirerande och intressanta samtal och för all vänlighet jag mött längs vägen - utan er hade uppsatsen inte varit möjlig att genomföra. Ett stort tack vill jag också särskilt rikta till mina glada, positiva och uppmuntrande handledare som alltid har funnits tillgängliga och som ställt upp på direkten när jag behövt feedback. Tack också till kursledaren som med vänlighet och flexibilitet stöttat under uppsatsarbetet. Bättre situation kan man inte ha som student.

Efter kandidatexamen från Lunds universitet, utbytestermi på Wiens universitet och magisteruppsats på Malmö högskola avslutas nu min utbildning med denna masterexamen från SLU Alnarp. Jag känner innerlig tacksamhet till min kära familj som på alla tänkbara vis stöttat under mina studier både genom åren och nu under arbetet med denna masteruppsats. Det är också med värme jag tänker på alla mina fina vänner som visat förståelse och tålmodighet.

Tiden med uppsatsen har varit mycket lärorik på många plan och även inneburit möjligheten att vara nära vacker natur, att finna balansen och att ladda inför nästa fas i livet som jag med nyfikenhet och stor entusiasm ser fram emot att ta mig an. Jag säger bara: Hej världen!

Med önskan om inspirerande läsning,

Boel

ABSTRACT

Sustainable urban development needs more or less to be considered in the development of cities and this master thesis is about how sustainable urban development can be viewed as a learning process. There are various definitions and interpretations of the concepts sustainable development and sustainable urban development as well as methods to implement them. It is especially difficult to go from the rhetorical level to operationalize and implement sustainability since the concepts are flexible and evolving. The basis for this thesis is to study how the concept can be operationalized and how knowledge is created of how sustainable urban development can be implemented and achieved.

This thesis rests on empirical data gathered through interviews and by interviewing six practitioners representing different organisations and projects it was possible to study how they work with and develop knowledge about sustainable urban development. The analysis of the results from the interview survey is structured around two themes: the first concerns how the concept is used and the second about which working methods the respondents used and how knowledge of sustainable urban development was created. Combining the results from the interviews with the theoretical main points, it is possible to show how the process of learning looks like when it comes to how sustainable urban development can be implemented and achieved.

The conclusions from this study are the need of openness for the meaning of sustainability, a willingness to learn and the belief that knowledge and experience needs to be communicated and shared. To facilitate that, places and arenas for learning and the use of different tools and strategies are needed in this process. If acquired knowledge and experience is shared about how sustainability can be utilized in other contexts, and if there is a willingness to learn in the society, learning loops are created.

Keywords: *sustainable urban development, sustainable development, sustainability, learning, process, knowledge, implement and operationalize the concept of sustainable urban development.*

SAMMANFATTNING

De flesta såväl praktiker som teoretiker är nog överens om att utvecklingen av städer måste vara hållbar, men hur uppnås en hållbar stadsutveckling? Denna uppsats handlar om arbetet med hållbar stadsutveckling i praktiken och hållbar stadsutveckling som en lärandeprocess. Från det att hållbar utveckling etablerades med Brundtlandrapporten 1987 och det därpå följande begreppet hållbar stadsutveckling, har många tolkningar gjorts av innebörden till begreppen. Tillvägagångssätten för att generera hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling har också visat sig vara otaliga, det finns ingen allmängiltig metod att följa och det kan vara problematiskt att gå från policy- till genomförandenivå. Det innebär att begreppen är under utveckling och det pågår ständigt lärande om hur det skall uppnås. Den röda tråden genom uppsatsen har varit att studera hållbar stadsutveckling som en lärandeprocess genom att studera hur kunskap utvecklas för hur hållbar stadsutveckling kan genomföras i praktiken och hur begreppet implementeras och operationaliseras.

Uppsatsen bygger på djupintervjuer med olika aktörer i Skåne representerande olika projekt och verksamheter med fokus på hållbar stadsutveckling. Utgångspunkten i intervjuerna var att studera hur hållbarhetsbegreppen hanteras, vilka arbetssätt och metoder som används i arbetet med hållbar stadsutveckling samt hur kunskap om hållbar stadsutveckling utvecklas. Resultaten från intervjuerna berättar inte explicit hur en lärandeprocess går till, men med resultaten från intervjuerna tillsammans med de teoretiska utgångspunkterna kan en enkel bild skapas för hur lärandeprocessen på strategisk nivå kan se ut för hållbar stadsutveckling.

De slutsatser som går att dra om hållbar stadsutveckling som lärandeprocess handlar om att det finns en öppenhet för vad hållbarhet innebär, vilja att lära och att i stora drag konkretisera vad som skall uppnås samt att kunskap och erfarenhet delges och sprids. Detta förutsätter att det finns platser och arenor för lärande och verktyg samt strategier att använda i denna process. I lärandet för, och i arbetet med hållbar stadsutveckling är det exempelvis betydelsefullt med samverkan och samarbete och att ha ett långsiktighetstänkande. Genom att det finns en vilja och öppenhet till att lära i samhället och förvärvade kunskaper och erfarenheter om hållbar stadsutveckling vidareutvecklas och sprids till andra sammanhang skapas nya lärandespiraler i sökandet för hur hållbar stadsutveckling kan genereras.

Förord	3
Abstract	4
Sammanfattning	5
1. INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Problemformulering & syfte	8
1.3 Avgränsning	9
1.4 Disposition	9
2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
2.1 Begreppet hållbar utveckling	10
2.2 Begreppet hållbar stadsutveckling	12
2.3 Hållbar (stads)utveckling – problematik	14
2.4 Hållbar (stads)utveckling – en lärandeprocess	15
3. MATERIAL OCH METOD	19
3.1 Tillvägagångssätt	19
3.2 Val av intervjupersoner	20
3.3 Presentation av intervjupersoner	21
3.4 Genomförande av intervjuer	22
3.5.1 Syfte och intervjuguide	22
3.5.2 Bearbetning och analys	23
4. RESULTAT AV INTERVJUER	25
4.1 Sammanställning av intervjuer	25
4.1.1 Intervju: Eva Sjölin	25
4.1.2 Intervju: Clara Norell	29
4.1.3 Intervju: Maja Manner	33
4.1.4 Intervju: Christine Olofsson	36
4.1.5 Intervju: Åsa Bjerndell	39
4.1.6 Intervju: Anders Landsbo	43
4.2 Analys av resultat från intervjusammanställningar	47
4.2.1 Begreppen: hållbar utveckling, hållbar stadsutveckling och hållbart	47
4.2.2 Hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbarhet i praktiken	49
4.2.3 Tolkning av intervjurestultat	52
5. DISKUSSION & SLUTSATSER	53
5.1 Hållbarhetsbegreppet	53
5.2 Hållbar stadsutveckling i praktiken – en lärandeprocess	53
6. SLUTSATSER	58
7. KÄLLFÖRTECKNING	59
7.1 Tryckta källor	59
7.2 Internetbaserade källor	60
7.3 Intervjuer	61
BILAGOR	62
Bilaga 1 Intervjuguide	62
Bilaga 2 Analysskiss & analysteman	70

1. INLEDNING

Hållbar stadsutveckling kan ses som ett vägledande begrepp för dagens samhällsutveckling, men hur kan denna vision uppnås? Tolkningarna av begreppet är åtskilliga och de kan vara problematiska att omsätta i praktiken. Utgångspunkten för denna uppsats är att hållbar stadsutveckling kan studeras som en lärandeprocess. Detta eftersom det dels inte finns endast ett svar eller en metod att följa för hur hållbar stadsutveckling kan genereras och dels för att det finns mycket praktisk och teoretisk kunskap och erfarenhet som kan kopplas till hållbar stadsutveckling inom olika sammanhang. Vi befinner oss just nu mitt uppe i denna lärprocess i sökandet efter hållbar stadsutveckling.

Jag har därför varit nyfiken på hur arbetet med hållbar stadsutveckling går till, samt hur kunskap inhämtas och utvecklas för hur begreppet hållbar stadsutveckling kan tillämpas i praktiken. För att undersöka detta gjordes intervjuer med aktörer som arbetar med hållbar stadsutveckling inom olika projekt och verksamheter på strategisk nivå. En central del i intervjuerna var att diskutera hur de studerade aktörerna tillämpar och hanterar begreppet hållbar stadsutveckling för att på så sätt ta reda på hur begreppet kan operationaliseras och lärandet går till och kunskap utvecklas för vad hållbar stadsutveckling innebär och hur det kan uppnås. Därmed har en bild skapats av hur lärande- och kunskapsprocessen för hållbar stadsutveckling ser ut.

1.1 Bakgrund

För att förstå hur hållbar stadsutveckling kan generas krävs förståelse för problematiken kring det bakomliggande begreppet hållbar utveckling. Hur hållbar utveckling tolkas och hanteras i olika sammanhang varierar eftersom det inte finns någon allmängiltig genomförandestrategi att följa (Olsson, 2005:25). Begreppet hållbar utveckling har ofta sin utgångspunkt i Brundtlandrapportens definition från 1987 och beskrivs vanligtvis utifrån de tre dimensionerna social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet (Rydin, 2010:2), dock råder det delade meningar om vad hållbar utveckling innebär i praktiken. Hållbar utveckling är ett begrepp som kan definieras och tolkas på olika sätt (Elliott, 2006:9 f) och vad gäller begreppet hållbar stadsutveckling, som är fokus för uppsatsen, finns också olika tolkningar av innebörden på såväl politisk som vetenskaplig nivå (Formas, 2005:11). I en studie genomförd av Isaksson (2004:68 ff) framhålls att det finns olika sätt att tolka hållbar utveckling och att det också hos de studerade planerarna finns osäkerhet gällande begreppets innebörd. Det framkommer också i studien att det finns svårigheter i övergången från den retoriska, generella nivån till implementeringen och konkretiseringen av hållbar utveckling utifrån de tre dimensionerna i praktiken inom fysisk planering.

”Jag menar att den diskrepans mellan retorik och praktik i planering för hållbar utveckling som framträtt i denna studie kan förklaras av att det – både i samhället i stort och inom kommunal politik och planering – försiggår en kamp mellan olika uppfattningar av vad hållbar utveckling innebär och hur detta samhällsprojekt kan och bör genomföras i praktiken.” (Isaksson, 2004:71).

En av Isakssons (2004:69 ff) slutsatser belyser att det inte är eftersträvansvärt att en gång för alla slå fast begreppets innebörd inom ramen för den fysiska planeringen. Istället bör det skapas utrymme till fördjupad reflektion och kritisk diskussion kring hållbar utveckling som

begrepp och målsättning vad gäller olika sätt att se på innebörden, tillika planeringens roll i arbetet för hållbar utveckling inom kommunala verksamheter. Olika tolkningsmöjligheter och förhållningssätt bör identifieras för hur man kan arbeta för att successivt nå fram till hållbar utveckling. Isaksson (2004:71) beskriver det som att ”/s/yftet med detta är dock inte att få kampen mellan olika hållbarhetsdefinitioner att upphöra eller att övergå i konsensus.”. Att lyfta fram olika perspektiv och synsätt är en viktig resurs för att möjliggöra genomlysning och fördjupad förståelse för vad hållbar utveckling kan innebära och för att arbetet med en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling på så sätt förs framåt (Isaksson, 2004:71).

Därmed kan förutsättningar skapas inte bara för att förstå och analysera de konflikter och svårigheter som säkerligen kommer att fortsätta att aktualiseras, utan också för att i framtiden minska klyftan mellan generella målsättningar och konkret handlande i miljö och hållbarhetspolitiken. (Isaksson,, 2004:71).

Hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling är centrala ledord för samhällsutvecklingen. Det finns dock svårigheter i övergången från vision till praktik vilket exempelvis Isakssons resonemang påvisar tillsammans med vikten av att olika perspektiv belyses av vad det kan innebära. Detta leder in på att hållbar utveckling och även hållbar stadsutveckling kan studeras som en lärandeprocess, men det kan ske på olika sätt och på olika nivåer. Hållbar utveckling kan ses som en process som bygger på gemensamt lärande enligt Hallgren och Ljung (2005:70 f) och för att generera hållbar stadsutveckling argumenterar exempelvis Rydin (2010:71) för att det krävs lärande inom ”governance”. Kunskapsutvecklingen för hur hållbar utveckling såväl som hållbar stadsutveckling kan genereras är pågående. Detta leder in på frågor om hur arbetet med hållbar stadsutveckling går till i praktiken och hur kunskap utvecklas för hur hållbar stadsutveckling kan uppnås och hur lärandeprocessen ser ut.

1.2 Problemformulering & syfte

Frågeställningen lyder:

Hur ser lärandeprocessen inom hållbar stadsutveckling ut i praktiken?

Syftet för uppsatsen är följande:

Uppsatsens utgångspunkt är att studera hur hållbar stadsutveckling, som är ett diffust och svårtolkat begrepp kan operationaliseras och hur kunskapsutvecklingen går till för hur detta breda ämnesfält kan tillämpas i praktiken. Detta studeras genom att intervjua aktörer verksamma inom olika stadsutvecklingsområden.

1.3 Avgränsning

- Hållbar stadsutveckling står i fokus för denna uppsats.
- I denna studie inbegriper stadsutveckling även stadsplanering och fokus har varit på att studera den strategiska eller övergripande nivån gällande stadsutveckling.
- Med lärande avses att studera hur kunskap utvecklas för hur hållbar stadsutveckling kan genomföras i praktiken och hur begreppet implementeras och operationaliseras på en strategisk nivå.

1.4 Disposition

Strukturen och innehållet i uppsatsens kapitel är följande:

Kapitel 1: bakgrund tillsammans med syfte, problemformulering och avgränsningar

Kapitel 2: teoretiska utgångspunkter

Kapitel 3: tillvägagångssätt och beskrivning av genomförandet av intervjuundersökning

Kapitel 4: intervjureultat och analys av intervjuer

Kapitel 5: diskussion och tolkning av de empiriska resultaten tillsammans med de teoretiska utgångspunkterna samt slutsatser

2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Detta kapitel utgör uppsatsens teoretiska grund. Inledningsvis förs en översiktlig diskussion om vad hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling innebär och problematiken kring dessa begrepp. Därefter följer ett avsnitt som belyser betydelsen av att det sker ett lärande och att kunskap utvecklas för hur hållbarhetsbegreppen kan implementeras och operationaliseras i praktiken. I inledningskapitlet påvisas att hållbar utveckling kan ses som en lärprocess och i detta avsnitt beskrivs vad lärande för hållbar stadsutveckling kan innebära.

2.1 Begreppet hållbar utveckling

Med rapporten "Our Common Future" från the World Commission on Environment and Development 1987, också kallad för Brundtlandkommissionen, formulerades den mest kända definitionen för hållbar utveckling¹ (Wheeler & Beatley, 2009:59).

"Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs." (UN Documents, 1987).

Med Brundtlandrapporten etablerades begreppet hållbar utveckling som en global strategi för samhällsutvecklingen (Wärneryd et al. 2002:25). Brundtlandrapportens definition av begreppet kan ses som vagt och oproblematiserande, men som Wärneryd framhåller var Brundtlandrapporten "i första hand /.../ menad som ett kraftfullt politiskt dokument, inte en vetenskaplig programförklaring" (2002:27). Även Wheeler & Beatley (2009:59) beskriver att rapporten syftade till att globalt uppmärksamma behovet av en hållbar samhällsutveckling och det gav också genomslag på policynivå världen över. Detta begrepp har präglat olika politiska nivåer i många länder (Olsson, 2005:15 ff) och det genomsyrar exempelvis Sveriges regeringspolitik (Regeringens hemsida, a, b). En nationell strategi har utformats omfattande de tre dimensionerna ekonomiskt, socialt, och miljömässigt hållbar utveckling, där det inledningsvis framhålls att "Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik." (Regeringens skrivelse, 2005:1).

Wärneryd et al. (2002:27 f) beskriver hur försöken att utveckla och operationalisera hållbarhetsbegreppet på akademisk nivå har pågått sedan slutet av 1980-talet och början av 1990-talet. Hopwood et al. (2005:41 f, 47) argumenterar för att det finns olika tolkningar av begreppet hållbar utveckling och det finns sålunda inte någon förenande filosofi bakom, det finns ingen *hållbarhet-ism* som de uttrycker det. Enligt Rydin (2010:2) är ett vanligt sätt att påvisa begreppets otydlighet att redovisa det stora antal definitioner som finns (se exempelvis van Zeijl Rozema et al. 2008:412). Begreppet har också under 1990-talet och början av 2000-talet spridits till olika områden. Det kan handla om alltifrån hållbar konsumtion till hållbara städer vilket har att göra med begreppets otydlighet som gör det lätt att koppla till olika kontexter (Swyngedouw, 2007:20, Rydin, 2010:2). Begreppet uppfattas ofta som positivt: "The concept of sustainable development is often presented as a pathway to all that is good and desirable in a society." (van Zeijl Rozema et al., 2008:411). Swyngedouw (2007:20) beskriver att han inte funnit en enda källa som är emot hållbar utveckling.

---

¹ Hållbar utveckling är den vanligaste översättningen från "sustainable development".

Definitionerna av begreppet hållbar utveckling är många och tolkningarna är skiftande, olika discipliner har också påverkat hållbarhetsdebatten på olika sätt (Elliott, 2006:9 f). Inledningsvis kom bidragen att definiera hållbar utveckling från de ekologiska och ekonomiska disciplinerna, därefter har den sociala dimensionen kommit mer i centrum (Elliott, 2006:14). Elliott belyser också att riskerna och det attraktiva med begreppet ligger i att det kan tolkas på olika sätt och användas för att stödja olika intressen. Rydin (2010:2) menar att begreppets otydlighet kan medföra att det används för att betyda vad som helst och framhåller att begreppet fick en tydlig innebörd med Bruntlandrapporten, vilken dock har förändrats under åren beroende på hur begreppet har använts och definierats i olika sammanhang. Hållbar utveckling handlar i Bruntlandrapporten om utveckling och ekonomisk utveckling som ska möta sociala och miljömässiga mål enligt Rydin. Belysande exempel som visar på bredden i förhållningssätten till hållbar utveckling är att Hopwood et al. (2005:38 f, 41f) utvecklat en metod för att kunna kartlägga och tolka de olika definitioner och synsätt som är kopplade till begreppet. De beskriver även att hållbar utveckling, så som det uttrycktes i Bruntlandrapporten, handlar om att miljömässiga och socio-ekonomiska frågor hänger samman på en global nivå.

Betydelsen av att definiera begreppet framhålls av Elliott: "Definitions are important, as they are the basis on which the means for achieving sustainable development in the future are built." (Elliott, 2006:9). Bell och Morse (2008:11 f) menar att fastän det finns osäkerhet kring innebörden av hållbarhet har det inte påverkat begreppets popularitet. De för också resonemang kring styrkan med att begreppets innebörd är flexibelt på grund av att vi lever i en olikartad värld.

"People differ in the environmental, social and economic conditions within which they have to live, and having a single definition that one attempts to apply across this diversity could be both impractical and dangerous." (Bell & Morse, 2008:12).

Bell och Morse framhåller dock att det inte går utveckla hållbarhet om vi inte vet vad det innebär och att det kanske inte är möjligt att göra en enkel och kortfattad definition, men det är nödvändigt att ha någon idé om vart man är på väg. De uttrycker det på följande vis: "If we don't know what we are trying to get, how do we know if we have it?" (Bell & Morse, 2008:11). Ett av de vanligaste sätten att beskriva hållbar utveckling är genom de tre dimensionerna *ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet* vilka kan illustreras med modellen "The Venn Diagram" (Rydin 2010:2 f). Modellen består av tre integrerade cirklar symboliserande dessa dimensioner (Elliott, 2006:11 f). Modellen visar att i skärningspunkten mellan cirklarna har målen med de olika dimensionerna nåtts och det är vid detta tillstånd som en hållbar utveckling uppkommer (Rydin 2010:3 f, Elliott, 2006:11). Denna modell bygger på tanken att sociala och ekologiska aspekter ska integreras med besluten för ekonomisk utveckling (Rydin, 2010:2 f). Den innebär också att det krävs kompromisser (Elliott, 2006:14). Kulturell hållbarhet räknas ibland som en fjärde dimension till begreppet.

Hållbar utveckling kan även beskrivas i form av "the three Es" som enligt Berke (2002:29 f) står för *environment, economy and social equity* (miljö, ekonomi och social rättvisa). Berke beskriver att den holistiska syn som präglar Bruntlandrapporten var ett sätt att underlätta för nationer att nå målet att väva samman de tre värdena miljö, ekonomi och social rättvisa. Detta för att på så sätt kunna möta utmaningar som miljömässigt förfall, överkonsumtion och ökande fattigdom. Ytterligare exempel på ett vanligt synsätt är det som gäller *stark och svag hållbarhet* (Bell & Morse, 2008:13). Enligt Hopwood et al. (2005:40) handlar debatten mellan

svag och stark hållbarhet främst om att miljömässiga frågor tas i beaktande före socioekonomiska konsekvenser.

2.2 Begreppet hållbar stadsutveckling

Hållbarhetsbegreppet används ofta i en urban kontext. Hållbar stadsutveckling är den vanliga översättningen för "sustainable urban development", ett annat begrepp är "sustainable city", som i svensk översättning blir hållbar stad. Whitehead (2003:1183) beskriver det på följande vis: "The sustainably city has now become a leading paradigm of urban development throughout the world." Rydin använder begreppet "urban sustainability" (2010:9 f) och förklarar det med att urbana områden måste bli hållbara med tanke på den ökande globala urbaniseringen. Hon skriver också: "As urban areas are important sites of economic and social activity with all their environmental impacts, the concept is also relevant at this scale". (Rydin, 2010:14). Enligt Shmelev och Shmeleva (2009:11) innebär begreppet hållbar stad att stadsutveckling fungerar som ett holistiskt system där sociala, ekonomiska och miljömässiga samt institutionella aspekter ingår och är integrerade. Tolkningarna av innebörden till begreppet hållbar stadsutveckling är även de åtskilliga inom forskningen (Formas, 2005:11). Shmelev & Shmeleva, (2009) påvisar spännvidden i olika perspektiv och angreppssätt till urban utveckling och hållbarhet.

Enligt Whitehead (2003:1185) började den formella politiska konstruktionen av hållbar stad och diskussionen om hållbar urbanisering på internationell nivå med FN-konferensen "the Human Environment" i Stockholm 1972. Som följd av detta bildades UNCHS (the Centre for Human Settlements) 1978, med ansvar för att mer hållbara urbana och rurala samhällen byggs (Whitehead 2003:1185). Enligt Shmelev och Shmeleva (2009:6) uppkom begreppet hållbara städer under tiden som diskussionen om hållbarhet pågick. "Städer"² ingick inte i de allmänna diskussionerna om hållbarhet under 1990-2000-talet, då var miljöfrågorna i fokus och de sågs som något externt i förhållande till städers utveckling. Olika FN-konferenser började etablera begreppet och städers roll för hållbar utveckling och olika policyprogram för hållbar stadsutveckling utformades av FN och EU under 1990-talet och början av 2000-talet (Shmelev & Shmeleva, 2009:5 ff, Whitehead 2003:1185).

En vanlig ingång för att förklara behovet av hållbar stadsutveckling är att beskriva den urbaniseringstrend som råder i världen. Katz et al. (2007:474) argumenterar för att vi lever i "the urban age" eftersom mer än hälften av världens befolkning idag bor i städer och detta väntas öka, "/.../ the twenty-first century will be the urban age, where an ever-growing majority of the world's population will live in cities." (Katz et al. 2007:474). Detta resonemang kan understrykas med befolkningsprognoser från FN (United Nations, 2011) som beräknar att 67,2 % av världens befolkning bor i urbana områden år 2050 mot 51,6 % år 2010. I Sverige beräknas 90 % av landets befolkning bo i urbana områden år 2050 mot 86,5 % år 2010.

Elliott (2006:189 ff) framhåller också att antalet människor som bor i urbana områden ökar och det är framförallt i utvecklingsländerna den största tillväxten sker. Detta innebär att

---

² Översättning från "cities", dock har inte det svenska ordet städer samma innebörd som "cities", men är ändå den vanligaste översättningen.

städerna är viktiga i försöken att möta målen med hållbar utveckling. Den ökande urbaniseringen leder också till att fysiska krav ställs på städerna gällande efterfrågan på alltifrån boende till mat. Städer kan också utgöra möjlighet för en mer hållbar utveckling enligt Elliott. Stora koncentrationer av människor och aktiviteter i städer kan exempelvis leda till ekonomiska skalfördelar när det gäller tillhandahållande av olika servicefunktioner som vägar och elektricitet vilket kan leda till hållbar utveckling.

Sorensen et al. 2004:5 beskriver i inledningen till antologin "Towards Sustainable Cities" att världens städer och urbana regioner står inför *olika* hållbarhetsutmaningar vilket beror på att globaliseringen och urbaniseringen utvecklas på olika sätt i världen. De menar att hållbarhetsutmaningarna kan antas skilja mellan och inom städer, men att det även finns skillnader mellan städer i utvecklade länder och utvecklingsländer, samt mellan öst och väst.

"Global flows and their effects are, however, not evenly distributed across regions, nations, or cities. While some cities have benefited from increasing articulation to the world economic system, others even within developed countries, have been marginalized and excluded from those benefits. As a result cities and urban regions face diverse sustainability challenges." (Sorensen et al. 2004:5).

I sökandet för strategier för hållbar stadsutveckling går det inte enligt Sorensen et al. (2004:19), att applicera erfarenheterna från olika regioner till en annan utan att ha detaljerad förståelse för lokala frågor, regionala strategier och urban historia. Detta resonemang leder in på synsättet att hållbarhet kan studeras utifrån en specifik kontext och att innebörden i begreppet kan skilja från plats till plats. Olsson (2005:25) beskriver hållbar utveckling som ett "politikområde" och argumenterar för att det är kontextberoende. Detta eftersom det inte finns någon allmänt accepterad genomförandestrategi att följa, vilket leder till att hur hållbar utveckling tolkas och översätts i olika sammanhang varierar och kan antas styras av den praktik man verkar i enligt Olsson. Exempelvis kan hållbar utveckling betyda olika saker i en internationell förhandling eller i samband med lokal markanvändning. Olsson menar att det handlar om att förstå kontexten för att förstå hur hållbar utveckling tolkas och hanteras.

Whitehead (2003:1186, 1202) beskriver att det finns en stor spännvidd på initiativ, förhoppningar och innebörder som är förenade med hållbar stadsutveckling. I en av slutsatserna konstateras att hållbara städer inte är generiskt planerade och implementeras inte på samma sätt världen över, utan de skapas enskilt inom specifika geografiska rum och skalor. Även Rydin (2010:13) menar att hållbarhet är kontextberoende och särskilt begreppet hållbar stad. "Debates within urban geography have emphasized that sustainability is a constructed and highly context-dependent concept, particularly where the term 'sustainable city' is used." Bell och Morse (2008:14 ff) framhåller dock att det finns en problematik i detta. För att skapa kontexten till processen inom vilken hållbar utveckling åstadkoms är en viktig komponent att ställa frågan över vilken rumslig skala hållbarhet skall uppnås. Den rumsliga skalan kan motsvara allt från en by till en stad eller region. Att definiera den rumsliga skalan till "sustainable cities", hållbara städer, är vanligt enligt Bell och Morse. Svårigheten ligger i att olika rumslig skalor är sammanlänkade. Urbana områden är exempelvis inte självförsörjande enheter, utan har kopplingar till såväl andra urbana områden som till landsbygden. Detta komplicerar därmed den geografiska gränsdragningen.

2.3 Hållbar (stads)utveckling – problematik

Det finns inte bara svårigheter gällande hur begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling kan definieras och tolkas, utan även hur de kan operationaliseras och implementeras i praktiken. I detta avsnitt beskrivs den komplexitet som råder när det handlar om att gå från policy- till genomförandenivå. Ur ett svenskt perspektiv påvisas också denna problematik gällande hållbar utveckling i studien ”Hållbarhet avvägningar prioriteringar utmaningar” genomförd av Isaksson (2004:6). Avsikten med studien var att beskriva kommunala planerares erfarenheter av, och perspektiv på, att arbeta med hållbar utveckling utifrån de tre dimensionerna social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet i planeringen för hållbar utveckling. Isaksson (2004:68) påvisar svårigheterna med att kunna konkretisera och implementera de tre hållbarhetsdimensionerna i planeringspraktiken.

”Vad som samtidigt framstår som en central utmaning och som ett problem i hållbarhetsarbetet, är de stora svårigheter som aktualiseras då man lämnar den generella, retoriska, nivån och övergår till att försöka konkretisera och implementera hållbar utveckling i dess tre dimensioner i konkret planeringspraktik. Enigheten och den breda uppslutningen kring hållbar utveckling tycks, med andra ord, råda endast då målsättningen om hållbar utveckling hålls på ett abstrakt generellt plan.” (Isaksson, 2004:68)

Både Berke och Conroy (2000) och Cooper och Vargas (2004) belyser problematiken som de ser det gällande implementeringen av hållbar utveckling inom planeringsfältet. Berke och Conroy (2000:22, 30 f) framhåller att fastän hållbar utveckling på ytan kan verka som ett enkelt begrepp finns ingen allmän överenskommelse att följa för hur hållbar utveckling ska översättas till praktiken. Det är inte helt uppenbart hur det ska implementeras och det krävs en djupare förståelse för hur principerna om hållbar utveckling kan operationaliseras. Utmaningen framöver enligt dem handlar om att begränsa gapet mellan teori och praktik. Cooper och Vargas (2004:viii), författarna till boken *Implementing sustainable development*, som handlar om att implementera hållbar utveckling i lokal handling, menar även de att det inte finns någon bästa väg att gå för att implementera policy för hållbar utveckling. De framhåller dock att lärdom kan dras av de erfarenheter som gjorts fram till idag.

“The problem is not a lack of ideas as to how to move toward sustainability. The primary issue is that there has been insufficient attention to turning policy commitments and designs into action – that is, lack of sustainable development implementation.” (Cooper & Vargas 2004:vii).

Problemet enligt Cooper och Vargas (2004:13) handlar om själva policy implementeringen. De menar att det finns åtskilliga förslag på policynivå för hur utmaningarna om hållbar utveckling skall mötas, men hur policyn utformas överensstämmer inte alltid med hur det omsätts i praktiken. Det finns inte endast ett svar eller en lösning för att förklara hur hållbar utveckling kan genomföras i praktiken utan det finns olika förslag till hur begreppet kan implementeras och operationaliseras, vilket också följande citat belyser:

“After twenty years or so of talk about sustainability and sustainable development, both in theory and in practice, it has become clear that there is no single outlook on what sustainability or sustainable development means. It is also clear that there is not one process alone that will confidently realize its achievement.” Wals & van der Leij (2009:17).

När det kommer till att implementera begreppet hållbar *stadsutveckling* har det också visat sig vara problematiskt. Hall (2002:414) beskriver att ett huvudtema för planerare i början av 1990-talet var sökandet efter hållbar stadsutveckling. Fastän alla kunde citera definitionen av

hållbarhet från Brundtlandrapporten visste ingen vad det exakt innebar i praktiken eller hur det passade in i vardagliga beslut för urbana kontexter. Det svåra var också att översätta exempelvis målen om att minska föroreningar eller utveckla energibesparande byggnader till befintlig kontext. Hall (2002:414 ff) beskriver vidare hur detta sökande för hållbar stadsutveckling i praktiken pågått under 1990-talet.

2.4 Hållbar (stads)utveckling - en lärandeprocess

Ett sätt att förhålla sig till begreppet är att studera hållbar utveckling som en process vilket också kan sammankopplas till ett lärandeperspektiv. I inledningen till läroboken "Hållbar utveckling – Människa, miljö och samhälle" skriver Persson och Persson (2011:7) att "arbetet för hållbar utveckling är en process utan färdig lösning." De beskriver hållbar utveckling som en dialog och process som kräver arbete, kompromisser och en vilja till förändring samt kunskap (Persson & Persson, 2011:8). Att det finns ett samband mellan hållbar utveckling och lärande argumenterar exempelvis Scott & Gough (2003:xiv, förord) för, att "learning" och hållbar utveckling hänger samman. De fokuserar framförallt på det individuella livslånga lärandet. Lärandet om hållbar utveckling beskrivs handla om de tre grundläggande områdena ekonomisk utveckling, social policy och skyddande av miljön och hur de är intimt relaterade till varandra. Scott & Gough (2003:xiv) ser hållbar utveckling som en lärandeprocess och menar att det blir ingen hållbar utveckling om lärande sker. "/.../ we need to be taught how to learn and how to be critical in order to build our collective capacity to live both sustainably and well."

Bagheri och Hjorth (2007:83 ff) argumenterar för att planering för hållbar utveckling bör vara processbaserat och inte bygga på fastställda mål. Att uppnå en process med "social learning" är en lämplig strategi i arbetet för hållbar utveckling enligt Bagheri och Hjorth (2007:83 ff). Med "social learning" menar de att alla intressenter och planerare som är en del av processen också ska vara involverade i den. "Social learning", kan beskrivas som ett verktyg att använda i arbetet mot en hållbar värld (Wals & van der Leij 2009:19). Loeber et al. (2009:83 f) argumenterar för att lärande är en grundläggande beståndsdel i projekt som försöker bidra till hållbar utveckling. De framhåller exempelvis att det inte går att formulera någon universellt giltig definition av hållbar utveckling utan det enda sättet att ta reda på vad hållbarhet innebär är genom en process av kollektivt och kontextuellt övervägande och ömsesidigt lärande. Bagheri och Hjorth (2007:84, 93 f) argumenterar för att hållbarhet inte är ett statiskt mål utan beskriver hållbar utveckling som en evolutionär eller kontinuerlig process med okänd ändpunkt, som dock ska leda till förbättring av ekonomiska, sociala och ekologiska förhållanden.

Enligt Hallgren och Ljung (2005:70 f, 85) är hållbar utveckling aldrig ett givet tillstånd utan en föränderlig process som bygger på gemensamt och ömsesidigt lärande, kritik och handlingskraft. De ser hållbar utveckling som en "samhällelig uppmärksamhet", vilken uppstår genom samtal och i det lärande som äger rum i mötet mellan människor. Fokus i boken är hur miljöproblem skall lösas, men resonemangen kring hållbar utveckling beskrivs också mer generellt.

"Hållbar utveckling sker i vår levda verklighet och innebär att vi handlar och åstadkommer förändringar. Varje handling kan värderas utifrån dess konsekvenser och i vilken grad den bidrar

till de kvaliteter som man vill uppnå i samhället till exempel ekologiskt, socialt, ekonomiskt, etiskt. Dessa kvaliteter är socialt konstruerade och de är aldrig eviga. Därför måste de vara föremål för en ständig pågående diskussion och det är dessa samtal som vi menar är grunden i den samhälleliga uppmärksamheten.” Hallgren och Ljung (2005:70).

Besluten som ligger till grund för de kriterier och mål som vägleder arbetet ska baseras på bästa tillgängliga kunskap och beprövad erfarenhet, men Hallgren och Ljung framhåller att en viss kunskap eller erfarenhet inte kan sägas vara mer värd än någon annan, utan allt måste vara föremål för diskussion.

”Det finns inte någon hållbar utveckling att upptäcka, utan den skapas genom våra samtal. Det är genom människors samtal som en hållbar utveckling kommer att kunna realiseras och en samhällelig uppmärksamhet kring våra gemensamma framtidsfrågor skapas.” Hallgren och Ljung (2005:71).

Hallgren och Ljung (2005:85) framhåller att ingen kan skapa hållbar utveckling på egen hand och argumenterar därmed för vikten av samverkan mellan aktörer som arbetsform för att gemensamt kunna lära, fatta beslut och handla. Om det finns en hög grad av lärande i samverkansprocesserna möjliggör det en ”samhällelig uppmärksamhet” som kan bidra till en hållbar utveckling. Det är i lärandet som sker i mötet mellan människor och genom samtal som den samhälleliga uppmärksamheten uppstår och som kan bidra till hållbar utveckling. Hallgren och Ljung (2005:100, 109, 178) definierar samverkan som gemensamt lärande och beslutsfattande och menar att det är bästa arbetssättet för att nå hållbar utveckling. De framhåller även att kommunikation är kärnan i processer som syftar till ett gemensamt lärande, beslutsfattande och handlande. Gällande processledarens roll och uppgift konstaterar de att ”d/et handlar om att planera för lärande i lika hög grad som för en slutprodukt eller ett konkret förslag till beslut.” (Hallgren & Ljung, 2005:100).

Lärandet handlar om olika aktörers perspektiv på ett och samma problemkomplex, att lära av varandra och tillsammans generera innovativa sätta att hantera gamla problem (Hallgren & Ljung, 2005:85,100). Detta kan ta sig olika uttryck, det är olika faktorer som påverkar och det krävs olik processdesign från situation till situation (Hallgren & Ljung, 2005:100, 109, 120, 180). Hallgren och Ljung (2005:114 f, 128, 120 f) beskriver att en gemensam lärande- och beslutsprocess består av olika faser. En lämplig struktur att följa är i många fall utifrån nulägesbeskrivning, framtidsbilder och handlingsalternativ som en del av planeringsfasen för hela processen. Den andra fasen handlar om processdesignen, hur processen konkret ska läggas upp och genomföras för att leda till delaktighet, lärande och handlingskraft. Det handlar om att välja metoder, tekniker och arbetssätt som passar situationen, därtill kommer själva ledningen av processen och hantering av processledarrollen (Hallgren & Ljung, 2005:126, 128, 180).

Att hållbar utveckling är en läroprocess framhålls även i en text av Hallin och Johansson (2008:151 ff, 158) om Malmös omställning i hållbar riktning i form av att olika sociotekniska, sociala, ekonomiska och organisatoriska innovationer införs. De beskriver att hållbar stadsutveckling kan handla om att införa hållbarhetsinnovationer i urbana miljöer vilket innebär att hantera något som uppfattas som ohållbart. De menar att ”u/tifrån en sådan definition finns det ingen fast eller objektiv definition av hållbar utveckling utan denna är kulturellt bestämd och under ständig förhandling och omvärdering.” (Hallin & Johansson, 2008:154).

Hallin och Johansson (2008:158 ff, 161 f) konstaterar att hållbar utveckling förutsätter lärande vilket utveckling och spridning av innovationer kan ge upphov till. Det kan handla om utveckling av tekniska lösningar, handlingsmönster eller nya idéer och de kan också alla hänga samman. Hallin & Johansson menar att det finns olika typer av lärandeprocesser exempelvis i form av att kunskap sprids om hur en innovation kan användas. Geografisk närhet mellan aktörer kan vara en viktig förutsättning för läroprocesserna såväl som att de ingår i olika nationella och internationella nätverk där nya impulser och nya rön fångas upp enligt Hallin & Johansson. Lärandeprocesserna är därmed beroende av olika typer av lärandeområden och innovativa miljöer, platser där detta lärande kan ske. De menar att det kan utgöras av exempelvis ett pilotprojekt eller genom skapandet av nya miljöer och arenor där kunskap kan utbytas och diskuteras. Ett lokalt exempel som enligt Hallin & Johansson har goda förutsättningar för att bli ett internationellt centrum för kunskapsutveckling och lärande inom hållbar stadsutveckling är ISU (institutet för hållbar stadsutveckling) i Malmö. Mediatorer har också en viktig roll för att sprida och utveckla innovationer, i form av personer som kan förmedla eller initiera information och kunskaper om en innovation.

Betydelsen av lärande beskrivs även av Rydin (2010:61 f, 71 f), men ur ett annat perspektiv och det gäller lärande inom "governance-processer" för hållbar stadsutveckling. Lärande beskrivs av Rydin som en viktig del i hållbar stadsutveckling och att det sker inom ramen för "governance". Det krävs lärande och förståelse för hur hållbar stadsutveckling kan levereras. Lärande och uppbyggnad av kunskap ses av Rydin (2010:62, 71) som en del av "governance-processen" och som ett led i att utveckla policyverktyg för hållbar stadsutveckling. Rydin menar att "lärande för hållbarhet" inte bara bör omfatta teknologisk och vetenskaplig kunskap utan även social, politisk och kulturell (2010:61).

"Movement towards sustainable development requires learning and places new demands on knowledge resources. This is because such movement will require change and change requires learning." (Rydin, 2010:61).

Rydin förklarar vidare att förändring kräver lärande (2010:64).

"Learning is a way of discussing how to change established patterns in pursuit of a new goal. It sees change as based in reflection on current practices and the use of knowledge, information and experiences of all kinds to propel change onto a different pathway." (Rydin, 2010:64).

Det går att utläsa olika teman från litteraturen om lärande enligt Rydin (2010:71 f) som används för att utveckla olika policyverktyg för att generera hållbar stadsutveckling, dessa teman sammanförs under ramverket: "A governance and learning framework". Detta ramverk illustreras i form av en modell som visar att om det ska ske förändring krävs olika processer i form av nätverk, interaktion och kunskap. Ett av dessa teman rör vikten av nätverk och aktörsrelationer. "Engagement between actors is the key focus and this is as true of efforts to generate sustainable urban development as of any other policy goal or policy domain." (2010:71).

Rydin påvisar att det krävs lärande som är baserad på kunskapsbaserade nätverk som identifierar relationer mellan aktörer för att generera hållbar stadsutveckling (2010:64). I detta sammanhang beskrivs vikten av kommunikation och dialog eftersom lärande enligt Rydin (2010:63, 65) är ett kommunikativt arbete. Rydin (2010:71 f, 68 f) framhåller att kunskap kan ta många olika former. Det handlar om hur kunskap kan överföras över nätverksgränser och översättas till olika sammanhang och att det är beroende på hur kunskap används och

förmedlas som gör att mötet mellan aktörer kan leda till lärande. Rydin menar att en viktig del av lärandet handlar om att det krävs medvetenhet om hur kunskap förändrar form när det rör sig inom och över nätverkgränser. I detta sammanhang finns det enligt Rydin ett par frågor att ställa. Det gäller exempelvis hur kunskap används för att stödja förändring för hållbar utveckling och för vilken slags hållbar stadsutveckling det ska leda till.

“The question this gives rise to concern the role knowledge is playing within the networks around urban development and the use that such knowledge is being put to. What are the conflicts and contestations over knowledge and how do these relate to the power relations between actors. How is knowledge being used to promote change towards sustainable development and, if so what kind of sustainable urban development? And who are the central actors in these knowledge-influenced networks?” Rydin (2010:71).

3. MATERIAL OCH METOD

I följande kapitel beskrivs val av metod och tillvägagångssätt för uppsatsen, syftet med intervjuundersökningen, urval av intervjupersoner, upplägg och utformning av intervjuer samt analys av intervjuresultaten.

3.1 Tillvägagångssätt

Uppsatsen har lagts upp som en kvalitativ studie. Fokus för uppsatsen är att studera hur lärande och kunskapsutveckling går till när begreppet hållbar stadsutveckling ska operationaliseras och tillämpas i praktiken. För att ta reda på detta har olika aktörer intervjuats representerande olika projekt och verksamheter där det finns en tydlig vision att generera hållbar stadsutveckling. På detta sätt har jag fått en bredd i olika aktörers syn- och arbetssätt utifrån olika kontexter över hur arbetet går till och kunskap utvecklas gällande hållbar stadsutveckling.

Det är intervjuundersökningen som har stått i fokus för uppsatsen vilket innebär att arbetet byggts på induktiv metod (Gren & Hallin, 2003:34). Genom att göra intervjuer var det möjligt att samtala med olika aktörer kring hur arbetet med hållbar stadsutveckling kan gå till i praktiken, vilket hade varit svårt att exempelvis läsa sig till. Litteratur- och teoriinsamling har dock pågått parallellt med den empiriska datainsamlingen, men det var först när intervjustudien var genomförd och bearbetning av insamlad data pågick som jag kunde välja vilka teoretiska ingångar som var intressanta att belysa för att kunna tolka det empiriska materialet. Urvalet av litteraturkällor har främst gjorts genom litteratur- och artikelsökningar i Lunds universitets, Malmö högskolas och SLU Alnarps bibliotekskataloger och elektroniska artikeldatabaser. Även tidigare kurslitteratur har varit användbar och vägledande för vidare sökning. Ämnesvalet för denna uppsats är tvärvetenskaplig vilket har gjort det komplicerat att finna användbara teoretiska ingångar. För att kunna avgränsa urvalet av källor gällande "lärande" var utgångspunkten att de skulle ha uttalad koppling till hållbar utveckling. Det har också varit problematiskt att finna lämplig litteratur om hållbar stadsutveckling eftersom det mesta inom hållbarhetstemat handlar om hållbar utveckling generellt.

Kvalitativa intervjuer är ett användbart arbetssätt eftersom det är en metod som skapar flexibilitet i intervjusituationen (Bryman, 2011:412 ff). Det är en metod som ger utrymme till att frågor och intervjuens riktning kan anpassas efter intervjupersonens svar (Bryman, 2011:413). Utformningen av intervjuundersökningen gjordes dels som *semistrukturerade intervjuer* eftersom jag använde en intervjuguide, dels som *ostrukturerade intervjuer* genom att varje intervjusituation var flexibel och jag som intervjuare var öppen för att finna nya infallsvinklar eller frågor (Bryman, 2011:415). Kvale & Brinkman (2009:18, 34) beskriver intervjusituationen som ett samspel. De menar att en relation byggs upp mellan den som intervjuar och den som blir intervjuad och på så sätt kan kunskap genereras. Intervjuerna byggde på att det skulle vara möjligt att skifta mellan teman. Nya ingångar som uppkom under samtalet kunde följas upp för att på så sätt få fram den information som svarade mot undersökningssyftet.

3.2 Val av intervjupersoner

Det har varit en form av *målinriktat urval* som använts i sökandet efter intervjupersoner, detta eftersom kriterierna för valet av respondenter styrts av uppsatsens syfte (Bryman, 2011:351, 392, 434). Enligt Trost (2005:120 f) är det variation och mönster som söks genom kvalitativa studier, vilket också har varit utgångspunkten för denna uppsats. För urvalet av intervjupersoner till undersökningen har fokus varit att skapa en bredd av olika perspektiv inom ramen för uppsatsens syfte och avgränsningar. Målstyrt urval sker vanligtvis på mer än en nivå enligt Bryman (2011:350) vilket också karaktäriserar urvalskriterierna för denna studie:

Den större kontexten

- Det geografiska området utgjordes av sydvästra Skåne. Det är ett område där det pågår mycket inom hållbar stadsutveckling och närheten till Lund gjorde det möjligt att ta sig till de valda intervjupersonerna inom ett rimligt avstånd.
- Informanterna skulle spegla både den privata och den offentliga sektorn eftersom stadsutveckling innefattas av båda dessa sidor.

Aktör, projekt och verksamhet

- Fokus för undersökningen var att intervjua aktörer som arbetar med stadsutveckling och hållbarhet i praktiken på en strategisk eller övergripande nivå representerande olika verksamheter eller projekt.
- Uppsatsens syfte har varit att göra nedslag, att exemplifiera med *olika* aktörer inom fältet för hållbar stadsutveckling verksamma inom ett projekt eller en verksamhet med ett tydligt hållbarhetsfokus och/eller som genom sin yrkesroll, befattning eller arbetsuppgifter arbetar med hållbar stadsutveckling.

Urvalets genomförande:

Inledningsvis gjordes en enkel förteckning. Dels över centrala aktörer som representerade olika verksamheter och yrkesroller och som arbetar med stadsutveckling i allmänhet, dels över olika hållbara stadsutvecklingsprojekt. Dessa listor var till hjälp för att inleda sökandet efter lämpliga intervjupersoner. Sökandet genomfördes med hjälp av Internets sökmotorer och genom att studera hemsidor för olika aktörer och stadsutvecklingsprojekt. Jag läste även om projekten genom exempelvis målbeskrivningar och plandokument. I vissa fall ringde jag runt till olika företag för att hitta en lämplig person att intervjua. Första kontakten med de intervjupersoner som valdes ut togs genom mail eller telefonsamtal.

3.3 Presentation av intervjupersoner

Här följer en presentation av de intervjuer som genomförts tillsammans med en kort beskrivning av respektive aktör och den verksamhet eller projekt som de representerar i intervjun.

Intervju	Datum	Intervjuperson	Fokusområde för intervjun
1	2012-04-25	Eva Sjölin Tidigare stadsbyggnadschef Lomma kommun	Stadsutvecklingsprojektet Lomma Hamn, Lomma
3	2012-05-31	Clara Norell Verksamhetschef Institutet för hållbar stadsutveckling (ISU)	ISU - en samverkansplattform. Malmö stad & Malmö högskola samarbetar för en hållbar stadsutveckling
5	2012-06-13	Maja Manner Process facilitator/urban manager Triple E	Egen företagare/konsult hållbar stadsutveckling, projektexempel Malmö Museum
6	2012-06-18	Christine Olofsson Projektledare/koordinator Urban Transition Öresund	Urban Transition Öresund - ett gränsöverskridande samarbetsprojekt för hållbar stadsutveckling i Öresundsregionen
7	2012-06-19	Åsa Bjerndell Arkitekt White arkitekter	Arkitektkontor med fokus på hållbar stadsutveckling, projektexempel stadsutvecklingsprojektet H+, Helsingborg
9	2012-07-10	Anders Landsbo Projektledare Drottninghög, Helsingborg stad	Stadsutvecklingsprojektet Drottning H, drivs av Helsingborgs stad

Valet av intervjuer att använda i uppsatsen:

Intervju 2, 4 och 8 ingår inte i uppsatsen, men de har varit en viktig del i det personliga lärandet och för intervjuprocessen i stort. Totalt genomfördes således nio intervjuer, men tanken var inte att använda alla intervjuer i uppsatsen, utan det hela byggde på en process att finna intervjupersoner som kunde matcha urvalskriterierna. Det innebar att jag fick experimentera mig fram och göra fler intervjuer än vad som skulle användas. Det slutliga urvalet representerar en lagom spridning som stämmer med de uppsatta kriterierna för intervjuundersökningen.

3.4 Genomförande av intervjuer

3.4.1 Syfte och intervjuguide

Enligt Kvale och Brinkmann (2009:33) är intervjuandet en form av hantverk och det är genom praktisk övning som färdigheterna kan utvecklas. Jag ser hela uppsatsarbetet som en lärandeprocess och när det gäller genomförandet av intervjuundersökningen blev det särskilt tydligt hur man som intervjuare utvecklas. Inför intervjuerna formulerades syftet med intervjuundersökningen (Kvale, 2007:94). Trost (2005:51) menar att både själva intervjun och hela intervjuerien är en process och att processer kännetecknas av förändringar och i den här undersökningen har syfte och intervjuguide förtydligats och utvecklats under arbetets gång.

*Syftet med intervjuundersökningen:*³

Uppsatsen handlar om hållbar stadsutveckling som kunskapsprocess och om att arbeta med hållbarhetsperspektiv i praktiken. Genom att intervjua olika aktörer som arbetar med hållbar stadsutveckling samlar jag in information om hur kunskapsutvecklande gällande detta breda ämnesfält går till och hur det tillämpas i praktiken. Jag önskar att få en inblick i hur olika aktörer som arbetar med hållbar stadsutveckling definierar begreppet och hur de utvecklar kunskap kring detta ämne, samt hur de arbetar med hållbar stadsutveckling i praktiken. Jag tänker att det är lättast att samtala kring detta utifrån konkreta projekt genom att intervjua aktörer som arbetar med hållbarhetsfrågor kopplade till stadsutvecklingsprojekt. Jag kommer även att intervjua aktörer som arbetar med kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling.

Bryman (2011:419) menar att för en semistrukturerad intervju bör frågor förberedas, dock inte för specifika, och för en ostrukturerad intervju bör temaområden formuleras. Enligt Trost (2005:50) kan en intervjuguide struktureras kring en lista över större frågeområden. För denna intervjuundersökning formades ett mellanting. Att förbereda teman och frågor inför intervjuerna var viktigt för att ha som stöd under intervjusituationen och för att tydliggöra för mig själv vad jag sökte. Trost (2005:51) framhåller vikten av att se över intervjuguiden efter de första intervjuerna och att eventuellt korrigera den. Med lärdomar från genomförda intervjuer förbättrades guiden efterhand. Intervjufrågorna anpassades också till viss del för den person som skulle intervjuas eftersom respondenterna representerade olika kontexter, se tabellen. Överlag rörde skillnaderna mest omformuleringar, ändrad ordning på frågor, tillägg eller borttagande av frågor. Widerberg (2002:68) förespråkar att en analyskiss skapas som därmed kan vara vägledande för utformningen av intervjuguiden eftersom den ska spegla vad som önskas analyseras, vilket också gjordes efter de två första intervjuerna, se bilaga 2.

Det visade sig efter att intervjuerna genomförts att jag inte följt frågorna i guiden i så stor utsträckning, utan det var framför allt syftet tillsammans med temaområdena⁴ i intervjuguiden som var vägledande:

- Din roll, arbetsuppgifter och beskrivning av verksamheten.

---

³ Detta syfte låg till grund för intervju 3-9 och har förbättrats under tiden. De föreliggande syftena hade samma innebörd, men var formulerade annorlunda.

⁴ Dessa temaområden förbättrades också efterhand, men inga större förändringar gjordes, grundkärnan var hela tiden den samma.

- Hållbar stadsutveckling – definition, synsätt, svårigheter och prioriterade frågor/ämnen.
- Arbetsätt och metoder i arbetet för hållbar stadsutveckling.
- Kunskapsutveckling, uppföljning och erfarenhetsuppbyggnad gällande hållbar stadsutveckling.

Inför varje intervju fick respondenterna information per mail om syftet med intervjun och vad den skulle handla om i stora drag så att de fick möjlighet att förbereda sig.

3.5.2 Bearbetning och analys

Det finns inga bestämda regler för hur en kvalitativ intervju ska bearbetas och analyseras (Trost 2005:127), utan valet av analytiskt arbetsätt är unikt för varje studie (Fejes & Thornberg, 2009:32). Att analysera betyder enligt Kvale och Brinkman (2009:210) ”/.../ att separera något i delar eller element.” Det är också vad som karakteriserar analysmetoden för den här intervjuundersökningen.

Kvale & Brinkman (2009:212 ff) för fram liknande resonemang, de beskriver att valet av lämplig analysform bör vara anpassad för den egna undersökningens syfte och innehåll. Ely et al. (1993:164) framhåller att fördelen med kvalitativ metod är att det ges utrymme för varje forskare att hitta sitt eget faktastrukturerande system eftersom det inte finns någon allmängiltig formel. Utifrån insamlat material går det att värdera vilka analysmöjligheter som finns, men valet av analysform styrs även av tänkt läsekrets, teoretiskt perspektiv och forskarens intresse enligt Wiederberg (2002:133,136). Även Trost (2005:131, 125 f) beskriver att det finns flera alternativ när det gäller att välja analysteknik och konstaterar att vid kvalitativa studier är fantasin och kreativiteten till stor hjälp för kodningen och analysen av materialet.

För utformningen av analysen har en kombination av delar och inspiration från olika analystekniker använts, jag har alltså inte utgått från en standardiserad intervjumetod (Kvale och Brinkman, 2009:210). Fokus för den här analysen har varit, som Wiederberg (2002:141, 135) uttrycker det, att analysera och presentera intervjudata *tematiskt*. Även för en tematisk analys, vilket enligt Bryman (2011:528 ff) är ett av de vanligaste tillvägagångssätten för kvalitativ dataanalys, finns det ingen entydig teknik att utgå från. Valet av teman till denna analys har främst gjorts utifrån ett empirinära förhållningssätt, det innebär att teman har hämtats från det empiriska materialet (Wiederberg, 2002:144 f).

Enligt Trost (2005:127) är genomlyssnandet av intervjuer ett alternativ till att skriva ut intervjuerna in extenso för att göra materialet tillgängligt för bearbetning. För denna undersökning spelades alla intervjuer in efter samtycke av respondenterna och för att kunna bearbeta materialet valde jag att lyssna på inspelningarna. Detta för att inte förlora sammanhanget och för att kunna höra nyanserna och hur de uttryckte sig vilket framkom tydligare genom att lyssna till respondenternas svar. Arbetsättet för att bearbeta och analysera intervjuerna var följande:

- Steg 1: Varje enskild intervju lyssnades igenom ett flertal gånger. Intressanta delar eller stycken av intervjuerna antecknades tillsammans med tidpunkten. Anteckningar gjordes även i samband med intervjuernas genomförande eller under genomlyssnandet av dem

innehållande övergripande reflektioner och idéer till analysen. Två analysteman formades, se bilaga 2. Till varje tema sattes kriterier upp som stöd för urvalet av intervjudata (Wiederberg, 2002:145, 185, Bryman 2011:551). Intervjuguiderna och analyskissen var till hjälp i detta steg.

- Steg 2: Varje intervju avlyssnades ett flertal gånger för att välja ut och dela in intervjudata under analysteman, som sedan skrevs till en sammanhängande text. Se 4.1, sammanställning av intervjuer.
- Steg 3: För att dubbelkolla urvalet av data så att inga väsentliga och intressanta delar missats lyssnades intervjuerna åter igenom utifrån analysteman.

Fokus har varit, som Wiederberg (2002:150) formulerar det, att skriva en empirinära analyserande text. Jag har försökt använda respondenternas ordval och sätt att uttrycka sig till så stor del det varit möjligt för att säkerställa analysens validitet (Kvale & Brinkman, 2009:263). Bearbetningen av intervjuerna till skriftspråk har dock inneburit att respondenternas svar till viss del omformulerats och sammanförts utifrån hur jag tolkat intervjumaterialet gällande den löpande texten. Resonemangen har även förstärkts med citat⁵ från intervjuerna för att ytterligare stärka validiteten (inspirationskälla Håkansson, 2005:153). Citaten är kursiverade och markerade med citattecken. Utfyllnadsord har uteslutits och mindre grammatiska fel har korrigerats i citaten utan att det har markerats för att öka läsbarheten (Trost, 2005:109).

För att också säkerställa att inte intervjupersonernas resonemang missförstås fick respondenterna möjligheten att läsa intervjusammanställningarna och komma med eventuella kommentarer. Bryman (2011:353) benämner detta förfarande för respondentvalidering. Kommentarer rörde sig om några mindre förtydliganden i texten och synpunkter på citat rörande övergången från talspråk till skriftspråk. Alla förändringar har lagts in mellan // och med fotnot, hela tiden under noga överväganden så att inte betydelsen av svaren blivit förändrade i efterhand.

- Steg 4: Upplägget av analysen, se 4.2, har gjorts med inspiration från Håkansson (2005, kap. 6:111) och Isaksson (2003, kap. 5). Analysen av resultaten från intervjusammanställningarna strukturerades utifrån samma analysteman som i steg 2, se bilaga 2. För varje intervju och för varje tema gick det att utläsa intressanta karaktärsdrag eller koder, vilket det också kan benämnas som baserat på Brymans (2011: 523 ff) och Trosts (2005: 132 f) resonemang om kvalitativ analys. Dessa markerades i respektive sammanställning och punktades upp. Vägledande fråga för att finna det karakteristiska och det mest intressanta i sammanställningarna av intervjuerna: *vad handlar denna information om?* (Bryman, 2011: 523). För att därefter finna lämpliga underrubriker och en struktur till hur resultaten av karaktärsdragen/koderna för varje intervjusammanställning skulle analyseras och jämföras var följande fråga vägledande: *vad representerar denna information?* (Bryman, 2011: 523)
- Steg 5: Tolkningsen av intervjuresultaten sker i diskussionskapitlet, där diskuteras vad som kom fram ur analysen kopplat till uppsatsens teoretiska resonemang.

---

⁵ Teckenförklaring:

...= något eller några ord som uteslutits från meningen eller paus i uttalandet

/.../= en längre del av en mening eller flera meningar ingår inte i citatet

/något ord/= ändrat ordföljd, lagt till eller bytt ut ett ord för att förtydliga budskapet

4. RESULTAT AV INTERVJUER

4.1 Sammanställning av intervjuer

I detta avsnitt presenteras en sammanställning av resultaten från intervjuerna med Eva Sjölin, Clara Norell, Maja D. Manner, Christine Olofsson, Åsa Bjerndell och Anders Landsbo. Bearbetningen och urvalet av data från intervjuerna gjordes utifrån två analysteman, se metod kapitel 3, vilka även låg till grund för den avslutande analysen av intervjurens resultat (avsnitt 4.2). För att ge ett sammanhang till varje intervju person inleds varje intervjusammanställning med en kort beskrivning av yrkesroll och det projekt eller verksamhet som är i fokus för intervjun.

4.1.1 Intervju: Eva Sjölin

Yrkesroll/befattning:

Nuvarande:

- Senior Advicer Sustainable Urban Development i SUD (*Sustainable Urban Development*), en del av nätverket HUB (*Sustainable Business Hub*)
- Konsult
- Arkitekt

Exempel på tidigare arbete kopplat till hållbar (stads)utveckling:

- Stadsbyggnadschef i Lomma kommun med ansvar för plan, bygg och miljö (10 år)
- Ansvarig för planarbetet i Lomma Hamn
- Stadsarkitekt i Staffanstorps kommun med ansvar för plan och bygg (12 år)

Stadsutvecklingsprojekt:

Lomma Hamn

- Omvandling av ett tidigare hamn- och industriområde till stadsdel (Lomma kommun, hemsida)
- Projektet startade 2002 och föregicks av en lång politisk process
- Planerad för cirka 3000 nya invånare och med plats för bostäder, butiker, kontor och områden för rekreation (Lomma kommun, hemsida)
- Krävdes sanering av marken, ett miljöprogram utvecklades med en uppföljningsplan
- Flera markägare
- Hållbar stadsutveckling i Lomma Hamn genom: den byggda strukturen, livet mellan husen, ekologi & miljö samt ekonomi & genomförande (Lomma Hamnprojektet, Sjölin)
- Projektorganisation: styrgrupp (politisk), markägargrupp, arbetsgrupp/projektledning, referensgrupp (Lomma Hamnprojektet, Sjölin)

Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt

Eva Sjölin, har tidigare arbetat som stadsbyggnadschef i Lomma och var då också engagerad i stadsutvecklingsprojektet Lomma Hamn. Hon är fortfarande involverad i projektet, men numera som konsult. Till att börja med var det omvandlingen av ett gammalt industriområde till en modern stadsdel i Öresundsregionen som stod i fokus och hållbarhetsfrågorna har först under de senare åren kommit in förklarar Eva.

”... begreppet var inte så i fokus när vi startade projektet 2002, utan det har ... på /något/ sätt lyfts fram de senaste åren. Och då har jag tyckt så här: ja men då kan vi väl också skryta, Lomma är väl ett ypperligt exempel på hållbar stadsutveckling fastän inte begreppet fanns när vi startade projektet.”

När det gäller olika exempel på hållbar stadsutveckling uttrycker Eva att det är *”/sådant/ fokus på Västra hamnen”* som gör att andra glöms bort. Enligt henne finns det så många fler suveräna exempel i Skåne från de sista 20 åren, som Staffanstorp och Norra hamnen i Helsingborg. På frågan när begreppet hållbar utveckling började användas för projektet svarar Eva:

”Det blev ju ett begrepp som vi alla, planerare och arkitekter helt plötsligt blev varse, ett begrepp som fanns internationellt och som lanserades nationellt och då började man naturligtvis /rannsaka/ sig själv. Hur jobbar vi, jobbar vi hållbart, är det något vi ska komplettera projektet med som vi inte tänkt på när man nu tar det här ordet i sin mun så att säga.”

Eva förklarar också att hållbarhetstänkandet kom aktivt in i projektet när de på tjänstemannanivå började diskutera Lomma hamn:

”det var mycket också mot bakgrund av att området är så laddat historiskt som ett ohälsosamt område och vi sa att vi måste vända ett ohälsosamt område till att bli hälsans... då är miljöfrågor och sanering av mark oerhört mycket i fokus. Men vi sa att det här med hållbarhet och miljö är inte bara att sanera marken utan det är faktiskt också att ha fokus på det som sen ska byggas.”

Inom projektet brukar Lomma Hamn kallas för hållbart eftersom viktiga hållbarhetsaspekter enligt Eva exempelvis är att de återanvänder mark, kopplar området till befintlig infrastruktur och försöker hushålla med resurserna. De försöker även skapa en levande stadsmiljö och utforma en gång- och cykelstad och arbeta med uppföljning. I projektet har miljön och ekonomin varit i fokus, däremot hade mer kunnat göras för de sociala frågorna, menar Eva, genom exempelvis mötesplatser och fler hyresrätter eftersom det blivit en väldigt homogen befolkning i området.

Fastän det fångas in mycket i begreppet hållbar stadsutveckling enligt Eva, finns det i allmänhet en risk att de kulturella aspekterna, som är en del av de sociala faktorerna, kan glömmas bort, för *”...det är de här mjuka bitarna .../som /det inte är kronor och ören på, /som/ vi har väldigt lätt för att nedvärdera, vi kan inte räkna dem på samma sätt”*. På frågan om Eva särskiljer begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling svarar hon att *”hållbar utveckling är ett mycket bredare begrepp”*. Hon resonerar kring att hållbar stadsutveckling inte bara handlar om vår byggda miljö och att det redan byggda kompletteras och förnyas på ett klokt sätt, utan även om hur livet i städerna utvecklas med tanke på att mer än hälften av jordens befolkning bor i städer idag.

Arbetsätt, metoder & kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling

På frågan vad som är viktigast att tänka på för att sätta igång ett stadsutvecklingsprojekt med fokus på hållbarhet svarar Eva att *"...varje projekt har sina egna förutsättningar"*. Hon förklarar att det handlar om att läsa av platsen genom att lyssna på dem som bor och verkar där. I det arbetet är en plats/ortsanalys och omvärldsanalys viktiga utgångspunkter menar Eva.

"...för att se vad är det vi ska trycka extra på när vi utvecklar det här området... vad är bra idag, vad är mindre bra, vad ska vi komplettera med i framtiden... inte bara fysiskt utan även socialt och ekonomiskt."

En plats/ortsanalys är enligt Eva ett bra instrument, som inte finns i plan- och bygglagens verktygslåda, men som kan användas för att få in de sociala aspekterna bland annat. Det var också så de gick tillväga i arbetet med Lomma Hamn, en ortsanalys gjordes parallellt med den fördjupade översiktsplanen. Eva berättar att det var ett sätt att ta reda på vad *"(...) är det som är positivt, vad är negativt, vad ska vi komplettera med för att göra Lomma ännu mer attraktivt /och/ hållbart i framtiden när vi nu bygger så pass mycket nytt."*

Att även föra en dialog med politikerna är viktigt enligt Eva för att *"skapa en gemensam erfarenhetsbank"* och för att få igång processer och diskussioner över partigränser inom politiken. Det är av betydelse att långsiktiga riktlinjer, visioner och mål med projekten fastläggs i kommunfullmäktige så att de kan finnas kvar även efter att mandatperioderna tar slut eller vid byte av tjänstemän, förklarar Eva.

"Att jobba med den här typen av projekt kräver från såväl politiken som från tjänstemannasidan uthållighet, för du bygger inte en stad på en dag... Det är svårt att vara ledande tjänsteman när man jobbar både med myndighetsutövning och i det här fallet /med/ utveckling och... samhällsplanering. Man är i ett gränsland mellan politik och verksamhet och det gör att i många kommuner blir det konflikter, det gör att den här typen av personer ofta blir kortvariga ... så kommer där in en ny person med nya tankar och det är svårt då att hålla mål och visioner vid liv."

Eva berättar också att för omvandlingen av Lomma Hamn arbetade hon med olika sidoprocesser utöver vad som föreskrivs i plan- och bygglagen. Hon arbetade med högskola och universitet och hade en referensgrupp med forskare och folk från näringslivet *"att bolla med under hela projektets gång"* detta *"för att fånga... kompetens där vi normalt inte hämtar."* På frågan om hur kunskapsutvecklingen gått till för hållbarhetsarbetet berättade Eva att de jobbat på olika sätt. Förutom att de arbetat med referensgruppen har de även tittat på andra liknande projekt genom små studieresor och de har haft miniseminarier kring olika teman, som framtidens äldreboende och sanering av mark. Till seminarierna har tjänstemän, politiker och byggherrar bjudits in för att *"gemensamt bygga en större erfarenhets- och kunskapsbas"*. Det anordnades även informationsmöten med specialister som riktades mot allmänheten gällande ämnen som sanering av mark eftersom det är ämnen som de, som planerare, och allmänheten behöver mer kunskap om förklarar Eva. I Lomma har det även gjorts en hel del studiebesök genom åren.

"...kan man kanske tycka tar tid, men vi har alltid försökt... /att/ få gång en spännande dialog och se till att fråga ...vad håller ni på med, hur ser ni på det vi säger ...Alltså rent egoistiskt; jag får lite tillbaka så lär jag mig också."

Eva berättar att det inte bara var miljöfrågorna som stod i fokus utan *"(...) det här med hållbarhet och miljö är inte bara att sanera marken utan det är faktiskt också att ha fokus på"*

det som sedan ska byggas". Ett miljöprogram togs fram tillsammans med IIIIEE, Lunds universitet ⁶ som har lett till ett tioårigt samarbete mellan dem och Lomma kommun. De hade också en strategisk miljösamordnare som utvecklade miljömål. En uppföljningsplan till miljöprogrammet och för målen, att skapa den levande staden och livsrummen mellan husen, utvecklades med stöd från Delegationen för hållbara städer. Samarbete skapades därmed med SLU Alnarp som ett treårigt projekt för att följa upp målen. Bestämmelser lades in i detaljplanen för vilka krav som fanns på byggandet. Miljöprogrammet kopplades till ett avtal som byggherrarna var tvungna att följa tillsammans med att de skulle lämna in rapporter om resultatet till kommunen. Men "*...trots detta blev det inte som vi önskat... man måste tydligen ha viten dessutom*", det har visat sig vid tillsyn att kraven inte följts.

Under alla år som Eva arbetade där hade de även en löpande dialog med byggherrarna i form av en byggherregrupp, vilken också har fortsatt. Men de förde även dialog med medborgarna och hade fler informationsmöten än vad som föreskrivs enligt plan- och bygglagen menar Eva. På frågan om hur de tog tillvara på folks åsikter svarar Eva att de gjorde alltid minnesanteckningar och:

"...jag har aldrig varit med om ett möte som inte lett till någon form av resultat, av en förändring av den produkt vi tar fram... det kanske man inte tror, men så är det faktiskt. Man kan få nya idéer och det finns inga som känner till ett område bättre än de som bor och verkar i eller nära där."

Eva resonerar även kring vilken betydelse det har hur en projektgrupp är sammansatt eller hur urvalet av medarbetare görs. Eva menar att "*vi i Sverige jobbar ofta i stuprör...*" istället har hon alltid strävat efter att medarbetarna ska ha olika bakgrund, kompetens och utbildning. Detta leder till att kreativiteten kan spira och till uppkomsten av nya idéer, "*det är det här gränsöverskridande/t/ som är så kul*".

---

⁶ Internationella Institutet för Industriell Miljöekonomi (IIIIEE) vid Lunds universitet

4.1.2 Intervju: Clara Norell

Yrkesroll/befattning:

Nuvarande:

- Tillförordnad verksamhetschef ISU, *Institutet för hållbar stadsutveckling*
- Artist, kulturentreprenör, driver två egna företag (bland annat ett skivbolag)
- Byggnadsingenjör

Exempel på tidigare arbete kopplat till hållbar (stads)utveckling:

- Anställd som processledare på ISU (från och med juni 2011)
- Arbetat med social och kulturell hållbarhet genom sina företag (i Sverige och Sydafrika sedan 2003)
- Projektledare för Stena Fastigheter Malmö AB, konceptutveckling av *Mitt Möllan*, ett miljövänligt livsstilscentrum (2007-2008)

Verksamhetsområde:

ISU (Institutet för hållbar stadsutveckling)

- Bildades 2006 och är en kunskapsplattform mellan Malmö stad och Malmö högskola vilka ska samarbeta för en hållbar stadsutveckling
- Ägs av Malmö stad och Malmö högskola
- Består av en styrelse med två representanter från staden respektive från högskolan
- Består av även en "advisory board" med representanter från staden och högskolan

Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt

Clara Norell, verksamhetschef på ISU, förklarar att de inte har någon definition på begreppet hållbar stadsutveckling men:

"... vi lutar oss mot Brundtland, vi lutar oss mot den kongress som var 1998 i Stockholm ... Vi lutar oss mot Rio och agenda 21 och Earth Summit, men...vi tar inga ståndpunkter och säger det här före det här."

Detta för att ISU är ett institut och likt Malmö högskola inte tar ställning, däremot kan de finna stöd i vad som står i Malmö stads översiktsplan som är rätt omfattande. Clara berättar: *"Vi har ett holistiskt synsätt. Då blir det svårt att välja ut en definition, för det är många definitioner som tar /lite ställning/, så därför ligger det inte hos oss att definiera."*⁷ Enligt Clara innebär deras holistiska synsätt att de fyra dimensionerna, social, kulturell, ekologisk och ekonomisk integreras. Detta till skillnad mot när ISU bildades 2006, då fokuserades det mer på miljöaspekter.

---

⁷ Förtydligande av respondent efter intervjun:

"ISU, samverkansplattform mellan Malmö stad och Malmö högskola, arbetar med hållbar stadsutveckling utifrån ett holistiskt synsätt. Vi har i dagsläget ingen egen definition av hållbar stadsutveckling och vi har inte heller valt ut någon särskild definition såsom exempelvis Brundtland. Detta på grund av att vi som institut och samverkansplattform inte tar ställning, eftersom om vi tar ställning för något kan det uppfattas som att vi tar ställning mot något annat."

När Clara pratar om *vi* under intervjun syftar hon förutom på henne själv också på ISUs styrelse som består av två representanter från Malmö stad respektive två från Malmö högskola. På frågan om de skiljer på hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling svarar Clara att det är hållbar stadsutveckling de jobbar med på ISU och med det menar hon att *"hållbar stadsutveckling innefattar staden /.../, hållbar utveckling; det är ju lite större"*.

Arbetsätt, metoder & kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling

ISUs primära syfte enligt Clara är att fungera som *"matchmaker"* mellan akademi och praktik. ISU kopplar således ihop forskare och tjänstemän och Clara framhåller *".../inte så/ att vi håller på kontakter...om någon skulle kontakta oss. Det är meningen att det ska vara ett fritt flöde."* I ISUs arbete är samverkan viktigt förklarar Clara och samverkan är enligt henne den viktigaste aspekten för att nå hållbar stadsutveckling.

"Vi jobbar utifrån ett penta helix perspektiv, /.../ det går inte att någon kör sitt eget race utan alla måste samverka för att nå samma mål...Kanske också för att det krävs så stora åtgärder, därför måste man vara överens om att det här är något vi måste göra tillsammans och inte konkurrera, utan samverka."

Clara konstaterar att det också krävs kommunikation och samordning för att nå samverkan. Hon exemplifierar med att om det finns svårigheter att kommunicera mellan två olika aktörer, kanske för att de använder samma ord men menar olika saker, då blir det också svårt att samverka och det krävs mycket av själva samordnaren. Samverkan innebär även att nätverka.

"Om man tittar på samhällen i stort som kanske tidigare handlade mycket om konkurrens, att hålla på sin grej, tror jag man måste släppa på det mycket mer, inkludera snarare än exkludera."

Ett sätt att nå hållbar stadsutveckling är också genom att arbeta med processer snarare än projekt menar Clara, vilket hon utvecklade på följande vis:

"Man måste jobba med långa perspektiv, inte projekt som är /på/ tre år. För att det ska ha en hållbarhet i sig behöver det också vara en process... /som/ också är flexibel och som kan följa de stora förändringar som sker så snabbt."

Syftet med ISU är också: *"... att öka värdet på Malmö stad, att höja kunskapen, vara med och förbättra Malmö stad till en kunskapsstad och en attraktiv stad."* Claras arbetsroll innefattas förutom av administrativa uppgifter och den dagliga omvärldsbevakningen också exempelvis av att hålla i nätverk, sitta i referensgrupper och att delta och dokumentera konferenser. ISU ska inte gå in i några projekt utan de samverkar, samordnar egna arrangemang, förmedlar samt håller kontakter vid liv. Det innebär enligt Clara att de som arbetar inom ISU är generalister och har en bred kompetens.

"Kanske Malmö stad jobbar med Rosengårdsstråket till exempel, och så känner de att här behöver vi forskning på detta, vi behöver höja det här projektet. Har ni någon följeforskare som jobbar med sociala frågor?... Ofta kan det vara så att tjänstemän har /en deadline, direktiv och en ansökan att jobba efter/ /.../ och det finns inte tid för eftertanke och då kanske man ett år senare gör en utvärdering och ser man att vi skulle gjort så eller så. Men om har man en följeforskare redan från början, som finns med i ansökan, då höjer man projektet, man höjer kunskapen. Då är det vår roll

att hitta rätt. Likadant /om forskare på Malmö högskola/... behöver kontakter i staden, behöver jobba med ett projekt... så hjälper vi till med det också."

Kunskapsförmedling är också det ett begrepp som de brukar använda konstaterar Clara. Det handlar om både inhämtning och utbyte av kunskap, vilket är vad ISUs verksamhet är uppbyggt kring. Clara förklarar också att verksamheten är strukturerad som en triangel eller en pyramid. I botten finns deras dagliga omvärldsbevakning som exempelvis sker genom twitter och facebook. De skickar även ut digitala nyhetsbrev, detta för att "... *nå en väldigt bred massa, som kanske inte har... hållbar stadsutveckling som sitt primära intresse... men som man ändå kanske kan nå.*" Clara betonar att de endast förmedlar, de tar inte ställning eller gör värderingar av exempelvis olika artiklar de lägger ut på twitter. Det handlar också om deras egen kompetensutveckling och att bygga nätverk förklarar Clara, de söker hela tiden kunskap och tar reda på vad som är aktuellt, vilket de också förmedlar vidare. Nästa nivå består av att de anordnar "Urban drinks" på olika platser i staden:

"...opretentiösa after work-träffar, där man inte behöver föranmäla sig. Man har ingen namnskylt... /en/ student kan hamna bredvid en högt uppsatt politiker och behöver inte nödvändigtvis veta det. Utan man bara kommer och tar en öl eller läsk och äter någonting och så råkar man hamna i samtal med någon och det ger ju något för båda."

Därefter kommer de "frukostseminarier" som ISU anordnar en gång per månad. Clara förklarar att de exempelvis kan bjuda in en tjänsteman, forskare eller någon från näringslivet med en intressant studie eller arbete att presentera. Det finns också utrymme för mingel, frågor och diskussioner upptill den snabba presentationen. Till Urban drinks kan det komma 10-200 personer och till frukostseminarierna, som kräver föranmälan, kommer det cirka 25-50 personer.

Nästa nivå handlar om de mer "spetsade konferenser" ISU anordnar. Även i dessa sammanhang ges utrymme till frågor och vid sådana tillfällen används namnskyltar. Konferenserna är ofta heldagar där de går på djupet med olika projekt. ISU anordnar också "Urbanforskningens dag" där deltagarna har hög kompetens inom området och är "oerhört intresserade" och också arbetar med stadsutveckling.

I toppen av pyramiden finns dels "Urbanstrategiskt forum", ett dialogforum med bestämda frågeställningar tänkt för en bred målgrupp⁸, dels en arbetsgrupp kallad för "Gränsgångare"

---

⁸ Förtydligande av respondent efter intervjun:

Målgruppen för Urbanstrategiskt forum är: styrelse, f.d. beställargrupp, forskare och tjänstemän, men kan även innefatta aktörer från näringsliv, föreningar och det civila. Innehållet är bestämt och det är gemensamma frågeställningar som lyfts. Arrangemangen kan vara i form av workshops, seminarier, rundabordsamtal och konferenser. Utifrån dessa arrangemang ska det även komma någon form av leverans. Det kan vara en dokumentation, en rapport, ett förslag, ett ansökningsförfarande eller dylikt, dock ej projektledning. Styrkan i Urbanstrategiskt forum ligger i att erbjuda ett dialogforum med möjlighet att i "lugn och ro" diskutera en aktuell fråga utan att nödvändigtvis behöva ta ansvar för att det som diskuterats ska verkställas av dem som deltagit i diskussionen.

bestående av representanter från Malmö stad och Malmö högskola.⁹ Clara förtydligar vad ISUs arbete går ut på med följande exempel:¹⁰

”/ISU/ ska inte jobba i ett projekt /eller som projektledare/ i /exempelvis/ Rosengård eller i Västra hamnen, utan /ISUs roll är snarare att arbeta fram strategiska teman för/ /.../ staden och högskolan som hela tiden ska försöka jobba så mycket som möjligt tillsammans. ”¹¹

---

⁹ Förtydligande av respondent efter intervjun:

ISU gränsgångare är en arbetsgrupp som under en begränsad tidsperiod arbetar med ISU på 50 % av sin arbetstid. 2013 består gränsgångarna av fyra personer, två från Malmö stad och två från Malmö högskola. Gränsgångarna ska, liksom resten av ISU:s organisation, arbeta utifrån ISU:s fastställda verksamhetsplan för innevarande år. De mål, tematiska områden liksom de aktiviteter och event som denna innefattar utgör basen för det gemensamma arbetet. Gränsgångarnas arbete inom ramen för ISU leds av verksamhetsledaren. I sina dagliga yrkesroller har ISU gränsgångare möjlighet att förankra ISU inom sina respektive organisationer - sprida kunskap, mäkla samt sammankoppla personer och kunskaper med varandra.

Syftet med gränsgångare är

- att tydliggöra ISU:s roll som en aktör inom och emellan Malmö stad och Malmö högskola.*
- att förankra ISU:s roll och arbete i respektive moderorganisation.*
- att förmedla kunskap och händelser, relevanta för ISU, från staden och högskolan.*
- att driva frågeställningar centrala för ISU.*

¹⁰ Stycket har förtydligats utifrån respondentens önskemål efter intervju

¹¹ Förtydligande och tillägg i citatet av respondent efter intervjun

4.1.3 Intervju: Maja Manner

Yrkesroll/befattning:

Nuvarande:

- Egen företagare, driver konsultföretaget Triple E (Ecology, Economy, Ethics) sedan januari 2012

Exempel på tidigare arbete kopplat till hållbar (stads)utveckling:

- Arbetat med hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling (12 år), bland annat som verksamhetschef för ISU (Institutet för hållbar utveckling) och som egen företagare, en av grundarna till Damanco

Verksamhetsområde & stadsutvecklingsprojekt:

Triple E

- Maja arbetar med strategisk processledning för hållbar stadsutveckling inom den offentliga sektorn, cirka 80 % av uppdragen är på den strategiska nivån
- Arbetsuppgifterna kan innebära alltifrån att coacha ledare inom fältet till att ta fram styrdokument och strategier för frågor inom hållbar stadsutveckling eller att leda tvärssektoriella processer

Malmö museum

- Malmö Museum ska utvecklas till en mötesplats för lärande för hållbar utveckling (Malmö stad, hemsida)
- Det är en av fyra satsningar som Malmö stad gör 2012 på lärande för hållbar utveckling (Malmö stad, hemsida)

Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt

Maja Manner arbetar som konsult med fokus på hållbar stadsutveckling. Hon anser att hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling bör skiljas åt och att hållbar stadsutveckling innebär att människan står i centrum.

”Hållbar utveckling, då är det hela planeten vi pratar om och det är väldigt stort och väldigt komplext, det är allt och inget på samma gång. Medan hållbar stadsutveckling; det är som att du tar det mänskliga perspektivet. För städer är någonting vi har skapat, alltså är det människan i centrum på annat sätt än när man pratar hållbar utveckling i stort.”

Maja Manner menar även att hållbar stadsutveckling är mer konkret och därmed lättare att jobba med och att städer är något människan skapat, därför är det också människan som står såväl för problemen som för lösningarna.

”Det är som att städerna är våra lab. Det är här vi kan göra det. Men det går inte att göra med två tre människor i en by på landet... vad gör det för skillnad? Men i en stad kan du verkligen se det som ett fullskalelab för att testa hållbara värderingar på riktigt.”

Syftet med hållbarhet är att se det utifrån ett helhetsperspektiv. Det går inte att arbeta bara med en dimension utan de är alla sammanlänkande förklarar Maja. Just med tanke på att

människan är central för hållbar stadsutveckling behövs också det kulturella perspektivet utöver de sociala, ekonomiska och ekologiska perspektiven.

"Vi människor, vi är en biologisk varelse, vi är en del av ekosystemet... vi är en del i näringskedjan /.../ /Sedan/ har vi hela det sociala perspektivet, med hur vi skapar vår överlevnad /och/ ... det kulturella, hur vi uttrycker oss, hur vi är med varandra... det blir så bisarrt om man ska dela upp det... det är ju som att jag vill bara jobba med den ekologiska dimensionen av att vara människa /.../ /Eller/ jag vill bara hålla på med den sociala dimensionen av en stad, är det då ens en stad vi håller på med eller vad är det vi jobbar med då, undrar jag?"

Om det endast är en dimension i fokus menar Maja att det skulle vara som att plocka bort de andra dimensionerna från staden. Det går exempelvis inte att bara arbeta med den sociala och ekonomiska dimensionen. Det skulle innebära att det ekologiska; all grönska, alla djur, luften, vattnet plockas bort från staden.

För tio år sedan var det bara fokus på den ekologiska dimensionen, de andra dimensionerna pratade man inte ens om förklarar Maja, och hållbar *stadsutveckling* har först blivit aktuellt under de senaste fem åren. Själva begreppet hållbar utveckling är ett bra koncept att använda när man jobbar med övergripande, strategiska frågor enligt Maja. På stadsdelsnivå kan det vara svårt att veta vad det betyder och risken är att begreppet används för att det ses som politiskt korrekt och att man "...trasslar in sig i begreppsvärlden istället för att /ta reda på/ vad är det vi egentligen vill åstadkomma...". Maja konstaterar att det är viktigt att använda begreppet på strategisk nivå för:

"... där gör det nytta, där kan det hjälpa en att sortera i tankarna och komma rätt...definitivt. Men ...när det kommer ner på jättekongret nivå kan det vara ett hinder /då/ hamnar man i begreppsdiskussioner istället för konkreta åtgärder."

Arbetsätt, metoder & kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling

På frågan om hur Maja utvecklade kunskaperna om vad hållbarhet innebär lyder svaret att det är genom mötet med människor.

"...det är olika personer som jag har träffat... som har inspirerat mig på olika sätt och där man haft de här diskussionerna och även fått vara med och se i praktiken hur det kan yttra sig. Så det är helt och hållet människor som har bistått till detta på olika sätt."

Maja betonar även vikten av sitt personliga lärande och att hon tar uppdrag där hon känner att hon lär sig mycket fastän det kanske inte ger ekonomisk vinning. Maja förklarar också att hennes metod i arbetet med hållbar stadsutveckling handlar om de mänskliga relationerna, och för henne är alltid ingången människorna. Detta arbetsätt har hon byggt upp under flera år och det går ut på att hon arbetar på plats hos och i interaktion med kunderna. Genom ett ständigt pågående samtal skapar de tillsammans en gemensam läroprocess, "...vi bygger upp något tillsammans...". För det kan vara relationerna mellan exempelvis personer, förvaltningar eller politiker som blir till hinder i organisationen och som gör att vissa sakfrågor aldrig kommer upp menar Maja. Hennes roll blir ofta:

"... att gå med information och plantera hos någon annan, inspirera, och /sedan/ gå tillbaka och säga att den här nöten kan vi nog knäcka. Men /du ska nog vänta lite med att involvera den här

personen¹²/ vi är inte där än. Så får man jobba med de mänskliga relationerna innan man ens kan börja med: vad är det vi egentligen vill göra?"

Maja menar att det är inte på den organisatoriska nivån utan på individnivå det går att finna såväl hinder som möjligheter för att nå hållbar stadsutveckling och därmed då också för hållbar utveckling. Hon återkommer till att nyckeln ligger i de mänskliga relationerna och förklarar vidare *"...sen kan du ha vilka processmetoder...du vill, men får du inte människor att vilja samarbeta händer absolut ingenting."* Arbetssättet bygger också på långsiktighet och hon vägrar i princip att arbeta med uppdrag som är punktinsatser. Flera av sina kunder har hon haft i över tio år och förklarar att det *"känns meningsfullt när man är med och bygger något långsiktigt."* På så sätt kan hon lära känna olika organisationer, det gör att *"...man... vill inte bara släppa och gå, man känner verkligen ett ansvar."*

Maja berättade om sitt arbetssätt genom att exemplifiera med det pågående uppdraget hon har för Malmö museum som går ut på att museet ska bli en plattform för lärande för hållbar utveckling i regionen. Majas uppdrag började med stora strategiska frågor, som att få ihop en vision som skulle ligga till grund för en EU-ansökan. Det är viktigt att få med sig personalen på visionen, men det svåra kan enligt Maja vara att få alla att arbeta mot samma mål och det är ett pågående arbete som måste underhållas.¹³ Hennes tillvägagångssätt går ut på att hon fungerar som ett stöd för sin uppdragsgivare. Detta sker exempelvis genom att hon sammanför nyckelpersoner från ledningsnivå på museet med nyckelpersoner från andra kommunala förvaltningar och inspirerar dem till att börja samarbeta. Hon ser till att underhålla partnerskap med uppföljande möten, ansöker om pengar och liknande uppgifter.

"Det är som en pusselbit i taget /.../ och det är också därför man måste vara där hela tiden och känna av, för de får inte tappa tempo och de måste känna att det rör på sig hela tiden, att det är en del av deras vardag. Annars funkar inte en vision, då är det bara en skrivbordsprodukt..."

---

¹² Förtydligande av respondent efter intervju

¹³ Stycket har förtydligats utifrån respondentens önskemål efter intervju

4.1.4 Intervju: Christine Olofsson

Yrkesroll/befattning:

Nuvarande:

- Projektledare för Urban Transition Öresund (start januari 2012)
- Statsvetare

Exempel på tidigare arbete kopplat till hållbar (stads)utveckling:

- Biträdande projektledare för EU-projektet IBU-Öresund (Infrastruktur och Byudvikling i Öresundsregionen)

Stadsutvecklingsprojekt:

Urban Transition Öresund

- Treårigt EU-finansierat samverkansprojekt för kunskapsdelning i Öresundsregionen
- Projektet är uppbyggt kring fyra teman för hållbar stadsutveckling: hållbara planprocesser, riktlinjer för hållbart byggande och finansiering av hållbart byggande samt övergripande samverkansmetoder inom dessa områden
- Målet med projektet är att utveckla metoder och verktyg för hållbar stadsutveckling inom temainriktningarna och att skapa en permanent mötesplattform där aktörerna kan fortsätta träffas
- Utgår från verkliga "case" som används för att testa och utvärdera den nya kunskapen som kommer fram i projektet (Urban Transition Öresund, hemsida)
- Projektdeltagare: fem lärosäten (Lunds universitet, SLU Alnarp, Malmö högskola, Aalborg Universitet i Köpenhamn, Roskilde Universitet), fem kommuner/offentlig sektor (Malmö stad, Lunds kommun, Köpenhamns Kommune, Ballerup Kommune, Roskilde Kommune)
- Även externa aktörer från näringsliv, ideella organisationer och offentlig sektor involveras i projektet

Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt

Christine Olofsson är projektledare för EU-projektet Urban Transition Öresund och förklarar att hållbar stadsutveckling är fokus för projektet, men de har inte definierat begreppet då det skulle kunna begränsa deras arbete. Christine framhåller att det dels är svårt att definiera och att det dels är ett vitt begrepp och att:

".../ det möjliggör också att inte ha en definition på det, att inte säga det här är rätt, det här är fel... och det har aldrig varit diskussion så länge jag varit med i projektet om att vi ska definiera det på något sätt."

Christine berättar att i projektet Urban Transition Öresund arbetar de inte utifrån hållbarhetsbegreppets dimensioner. Projektet är uppbyggt kring fyra temainriktningar: hållbara planprocesser, riktlinjer för hållbart byggande och finansiering av hållbart byggande samt samverkansmetoder inom dessa områden. Christine resonerar även kring betydelsen av att arbeta mot mål istället för att ha en definition. Det finns arbetsgrupper kopplade till varje temaområde som kommer fram till konkreta leveransmål. Inom de olika områdena formas också en hållbarhetsinriktning inom ramen för temat, exempelvis certifiering av byggnader

och grönområden, eftersom *"man kan inte göra allt..."* som Christine uttrycker det. Under de senaste åren har det också blivit så att hållbar stadsutveckling är något som måste förhållas till på ett eller annat sätt när det handlar om planeringsprocesser enligt Christine. Visionen med projektet är att utveckla riktlinjer och metoder för de olika temaområdena som kan användas i kommunernas verksamhet.

Arbetsätt, metoder & kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling

Ett ledord i projektet är *"kunskapsdelning"*. Delning, förklarar Christine, handlar om att *"få input och att ge output"*, att någon delar kunskap med dem och att de delar tillbaka. Christine beskriver tanken med projektet på följande vis:

"Aktörerna i Öresundsregionen och några av dem som är med /i projektet/ är redan idag väldigt duktiga på det här. Malmö, Köpenhamn är jättestora aktörer som internationellt varit framgångsrika med det de gjort inom hållbar stadsutveckling. Så på /något/ sätt handlar det inte om att uppfinna hjulet på nytt, utan det handlar om att vi ska lära av varandra för att ta det till en högre nivå och då tror jag att kunskapsdelning är otroligt viktigt /.../"

På frågan vad de menar med kunskap i det här projektet blir svaret att det handlar om erfarenheter gällande hur deltagarna jobbar med hållbar stadsutveckling och vad de lyckats eller misslyckats med. Christine framhåller även att det finns olika sorters kunskap och erfarenheter:

"... den här kunskapsdelningen, erfarenhetsdelningen; jag tror den är otroligt viktig att ha med sig /.../ Alla parter som är med i projektet har erfarenheter och kunskap inom det här området, /det är/ ingen som inte har någon kunskap. Men man har det på lite olika sätt, man har haft olika arbetsmetoder beroende på vilken organisation man kommer från - man har olika erfarenhet. "

Projektet bygger på att de olika parter som deltar ska bli ännu bättre på det de gör idag, förklarar Christine, genom att ta tillvara på den kunskap som finns i länderna och att med hjälp av innovationer kunna utveckla ett hållbart samhälle. De parter som deltar ska lära sig av varandras erfarenheter gällande lyckade och även misslyckade satsningar och sedan *"ta det bästa av det bästa och utveckla det"*. För detta är de fysiska mötena då parterna kan träffas viktiga.

Projektet är uppbyggt som en Triple Helix-samverkan mellan näringsliv, offentlig sektor och forskning och som ett gränsöverskridande samverkansprojekt mellan Sverige och Danmark. Christine menar att de *"får kanske lite andra influenser om man gör det över nationsgränser som vi gör"*, exempelvis görs studiebesök i respektive land. Just Triple Helix-samverkan är viktigt enligt Christine när det handlar om hållbar stadsutveckling eftersom det är många aktörer som berörs, det går exempelvis inte att *"... prata finansiering utan att ha möjliga finansiärer med"*. De ska även etablera en referensgrupp med representanter från forskningsvärlden, näringslivet och politiken som kan komma med *"input"* till projektets styrgrupp.

När aktörerna i projektet behöver mer kunskap om något inom temaområdena kan de ta forskningen till hjälp eftersom det finns forskare kopplade till varje tema. Christine förklarar att de använder forskningen som stöd tillsammans med att externa aktörer involveras *"... som praktiskt jobbar med... nybyggnation eller renovering och /sådana/ saker. Så får man en ytterligare dimension på det hela"*. Forskarna ger inspel som tillsammans med praktiska

erfarenheter testas i "casen" och det kan, enligt Christine, hända att de tar det "...ett varv till" och testar innan de kommer fram till metoder som kan tillämpas i kommunerna.

Christine berättar att de arbetar mycket med nätverkande. I detta sammanhang återkommer hon till betydelsen av att nyttja det som finns inom organisationen genom att ta till vara på personer som är knutna till projektet och som redan har nätverk. Christine beskriver även vikten av olika kommunikationskanaler för att kunna nå ut externt med vad som händer i projektet. Det handlar om allt ifrån att publicera forskningsartiklar till att skicka ut nyhetsbrev och att lägga upp information om projektet på hemsidan. För att dela med sig av kunskap och för att synliggöra projektet bör man tänka på vilken målgruppen är och vad man vill få ut av en sådan kommunikationsinsats konstaterar Christine. Det är även av betydelse att nå ut till allmänheten, för att på så sätt synlig- och medvetandegöra de utmaningar som finns för att nå hållbar stadsutveckling inom ramen för "casen" i projektet. När det gäller att tillföra kunskap och erfarenheter till projektet finns det också enligt Christine möjlighet till det genom att delta på andras arrangemang såsom konferenser eller andra projektorganisationers möten.

"Det handlar om att man ska förstå att det pågår processer runt om också, /men man kan/ inte vara med på allt. Jag satt och kollade på vilka... nationella konferenser som /är/ till hösten och internationella konferenser om hållbar stadsutveckling, och det är otroligt, otroligt mycket. Du skulle inte /hinna/ göra något annat än att gå på dem och det funkar inte...Man kan ha... spaning på det i varje fall och ta del av det på lite olika sätt... FN har en stor /konferens/ i Neapel, och nu kommer en stor i Stockholm, /sedan/ har Delegationen för hållbara städer en avslutningskonferens och så kommer det en till i Göteborg efter det... det bara fylls på. Så man ska förhålla sig till det samtidigt som man ska ta till sig kunskap och om det är möjligt på /sådana/ ställen dela med sig av kunskap."

Att ha "en blick för vad som händer i omvärlden..." beskriver Christine också som av betydelse för att få influenser, inspiration och för att kunna förhålla sig till vad som sker gällande hållbar stadsutveckling.

"För som sagt, det pågår så otroligt mycket inom hållbar stadsutveckling i hela världen. /.../ Men vi behöver ju inte göra sakerna två gånger, så där ska vi försöka ha en omvärldsspaning – vad händer, är det något vi kan ta med oss från andras erfarenheter även /om/ det inte är inom Öresundsregionen? Det tror jag är otroligt viktigt, annars är man faktiskt lite naiv om man tror att man kan lösa allting själv."

Forskarna knuta till projektet har internationella kontakter och gör viss omvärldsbevakning och deltar på konferenser och kan på så sätt ta med sig influenser hem. Projektet går även ut på att utveckla en permanent plattform, Urban Transition Forum, som ska fungera som en kreativ fysisk mötesplats för de som arbetar med och är intresserade av hållbar stadsutveckling. Tanken är att externa aktörer med bred spridning bjuds in och som tillsammans kan utveckla metoder och diskutera hållbar stadsutveckling. Ett visst antal möten planeras ske varje år och med olika temanriktningar. Forumet ska även finnas kvar efter projektets slut.

4.1.5 Intervju: Åsa Bjerndell

Yrkesroll/befattning:

Nuvarande:

- Arkitekt på White, inriktning: stadsutveckling och hållbar stadsutveckling
- Gästlärare på LTH Arkitekturskolan, Lund (masterprogrammet Sustainable Urban Design)

Exempel på tidigare arbete kopplat till hållbar (stads)utveckling:

- Arbetade i Whites arbetsgrupp för tävlingsbidraget till H+

Verksamhetsområde & stadsutvecklingsprojekt:

White arkitekter AB

- White är specialiserade på arkitektur och stadsutveckling och på att driva och hålla ihop processer och att visualisera planer

H+

- White var ett av fem lag som 2009 valdes ut i en öppen tävling för att utveckla en strukturplan (White, hemsida), som del av den översiktliga planeringen för projektområdet H+
- White samarbetade med Helsingborgs stad och skapade ett team bestående av experter från olika områden (White, hemsida)
- Stadsförnyelseprojektet H+ beräknas vara klart 2035 (Helsingborg, H+, hemsida a)
- Projektområdet, med en yta på cirka 1 miljon kvadratmeter i södra centrala Helsingborg, ska förtätas och utvecklas och leda till social, ekonomisk samt miljömässig hållbarhet (Helsingborg, H+, hemsida b & White, hemsida)

Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt

Åsa beskriver att White är specialiserade på arkitektur och stadsutveckling och att hållbarhetstänkandet är som en grundtanke eller ett grundvärde och att det ska genomsyra hela deras arbete. ”... *det är väl självklart om man jobbar med stadsutveckling så måste den vara hållbar*”. Hållbar stadsutveckling har varit ett fokusområde inom företaget sedan tre, fyra år. Åsa framhåller även att de skiljer på *stadsutveckling* och *fysisk planering*. Stadsutveckling innebär att de försöker knyta kulturella och sociala värden till den fysiska planen. Men det handlar också om hur det styrs, ”*management*” och hur man skapar en angelägenhet kring projektet förklarar Åsa vidare.

Åsa särskiljer inte på begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling: ”... *jag tycker det spelar väl ingen roll, det är ju hållbar utveckling inom det vi gör och då är det hållbar utveckling vi håller på med, så då förstår jag inte riktigt behovet av att dela upp det?*”. Åsa för också ett resonemang kring hållbarhetsbegreppets innehåll:

”Men sen tycker jag att det är intressant att fundera på vad man lägger i hållbart. Det är lätt, det märker man även på skolan, att det lätt blir ekologisk hållbarhet. Det som vi har jobbat väldigt mycket med är att lägga in de andra aspekterna av hållbarhet som handlar om... social och kulturell hållbarhet, hur viktigt det är för att ekologisk hållbarhet ska uppstå... Även en hållbar

planeringsstruktur, alltså en kontinuitet i planeringen, att man håller vad man lovar /och/ att man involverar dem som faktiskt sen ska göra det. Det är minst lika viktigt för att det faktiskt ska bli hållbart istället för att det bara är de här tekniska lösningarna.”

White har utvecklat en modell för hur de presenterar sina projekt, kallad *värdebaserad stadsutveckling*. Den bygger på att de omsätter framtidsvisioner till konkreta mål och strategier, vilket är ett annat sätt än traditionellt arkitektarbete som bygger mer på ritningar. När det gäller hållbarhetsdimensionerna berättar Åsa att de inom White har diskuterat dem mycket. Till att börja med fanns de med i kärnan till modellen och varje projekt inleddes alltid med en diskussion om vad som var ekologiskt, ekonomiskt respektive socialt hållbart. Men de såg risker med att enbart utgå från dimensionerna, som att de blir för smala och för specialiserade och det kan vara svårt att få samspel och helhet mellan dem. De har ändå med dimensionerna när de börjar analysen av projekten. Åsa uttrycker också:

”Men dom där tre /dimensionerna/, tycker ändå det är en poäng att de finns..., men vi jobbar inte bara med dem för vi känner att det blir lätt /så att/ antingen använder man dem...bit för bit och tycker att man gjort sitt när man tittat på dem eller att de inte blir kopplade till projektet. Tycker ändå det är viktigt att det kommer ur projektet.”

På frågan om vad de inom White menar med hållbart förklarar Åsa att det är projektspecifikt.

”... det är att utgå från projekt till projekt. Så det är en del av det man definierar här i den här kärnan - vad är hållbarhetsfrågorna? Och som jag sa i början... hållbarhet är ju inte bara miljö utan det är ju även att... skapa ett engagemang... att få med alla, få alla att jobba åt samma mål, då blir hållbarhetsfrågorna en del av det som man bakar in i det gemensamma målet.”

Arbetsätt, metoder & kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling

Modellen för värdebaserad stadsutveckling användes i arbetet med tävlingsbidraget till H+. Denna modell bygger på att ”... innan vi börjar rita har vi gjort rätt mycket analys...” utifrån detta utvecklas koncept och planer som ligger till grund för förslaget till hur de kan nå den vision som de byggt upp. Åsa framhåller vikten av att läsa på och analysera hur det ser ut nu och hur planerna ser ut så att de förslag de kommer med blir i linje med det som redan gjorts. Åsa beskriver hur de arbetat med att ta fram förslaget för H+ och att det gjordes med syftet att ”... få en rätt bred bas att stå på, så att vi sen kan vara rätt självsäkra i de påståenden vi gör.”¹⁴

Åsa förklarar att de vill driva *utvecklingen* internt inom företaget, men samtidigt menar hon ”...när vi jobbar med projekt tycker vi det är rätt viktigt att vi går utanför oss själva.” Detta innebär att de tar in konsulter och experter till projektteamen som hjälp till de specialområden där de inom White inte har egen expertis.

”Vi försöker själva identifiera vad vi tror är de stora frågorna och så försöker vi koppla till någon som kan hjälpa oss med det. Det är så vi bygger upp våra team. Vad är det vi kan själva och vad är det vi behöver hjälp med?”

---

¹⁴ Förtydligande av respondent efter intervjun:

Det är en riktad analys – baserat på de målformuleringar som kunden uttrycker. Vad behövs för att uppnå de mål som kunden ger uttryck för och hur ser det ut inom de områdena i dag. Målet med analysen är att hitta de frågor och områden som behöver utvecklas för att uppnå de önskade målen.

Så gjorde de exempelvis i arbetet med tävlingsbidraget till H+. Till H+ projektet samarbetade de med en ekonomiprofessor från Lunds universitet. De arbetar också med andra kompetenser än med arkitekter, exempelvis industridesigners, konstnärer och samhällsvetare. Detta för att kunna utmana sig i arbetet, för att hitta hållbara lösningar och för att hitta vad som är bäst för varje fall enligt Åsa. Att arbeta tvärvetenskapligt i storskaliga stadsutvecklingsprojekt menar Åsa är en "grundbult" i hållbarhetsarbete, "ingen som kan lösa de här sakerna på egen hand". Det är också en tendens som går att se de senaste åren, att teamen till stora stadsutvecklingsprojekt sätts samman med olika kompetenser. Åsa konstaterar att det även inom kommunerna blir allt vanligare att projektorganisationer representeras av olika förvaltningar redan i ett tidigt skede.

Åsa menar att inom White har det fokuserats på ekologisk och social hållbarhet och nu behövs det mer kunskap om den ekonomiska dimensionen. Inom företagets forskning och utvecklingsavdelning jobbar de för tillfället specifikt med ekonomisk hållbarhet. Åsa förklarar att det finns möjlighet till kunskapsutveckling inom White:

"White är... speciellt, vi äger ju oss själva, medarbetarna äger White, så därför har vi rätt stor makt att påverka var pengarna, vår vinst ska gå till. Rätt stor del av vår vinst... är aktieutdelning, så klart, till oss själva, men det är även en stor del som går in i något som kallas Kunskapsbygget, som är vår forsknings- och utvecklingsavdelning. Inom den... finns flera olika ben, stadsutveckling är ett, där jag har varit kunskapsledare /det/ senaste året /.../. Under den finns en ännu mer specialiserad forsknings- och utvecklingsdel som handlar om att göra rena forskningsrapporter och /att/ samarbeta med institutioner. Det är en av de roliga sakerna med att jobba på White, att detta finns /för/ där lär man känna... folk med liknande intresse och /för/ att det finns pengar och resurser avsatta för att fördjupa sig i /sådan/ som man kanske inte alltid kan hinna göra i projekten."

Syftet med forskningen inom Kunskapsbygget är att den ska kunna implementeras i projekten och att kopplingen ska vara tät mellan forskning och praktik berättar Åsa. Kunskapsbygget är ett stöd för verksamheten och innefattar allt från forskningsprojekt med samarbete med olika forskare till specialiserade och djupgående rapporter och seminarier. Forskningen kan gälla hur projekten avlöpt, vad de behöver utveckla och vad de vill lära sig mer om. Exempel på detta är en erfarenhetsåterkoppling som Åsa har fått forskningspengar till att göra för ett par projekt som bygger på deras värdebaserade utvecklingsmodell. Denna uppföljning kommer hon att göra tillsammans med en antropolog inriktad på sociala frågor, forskare inom ekonomisk stadsutveckling från Malmö högskola och Whites hållbarhetschef som är biolog i grunden. På så sätt menar Åsa att de tre hållbarhetsaspekterna och "lite akademi" är med. Det kommer att göras i form av en föreläsning istället för en rapport, det är lättare att nå ut då tror Åsa. Hon ska även göra en handbok om hur de kan arbeta med den värdebaserade modellen utifrån kunskaperna från tidigare projekt. Efter H+s-projektet gjordes en fördjupningsrapport gällande hur kulturlivet kopplat till fysisk planering kan förstärkas.

På frågan om de har fler metoder att använda i arbetet med hållbar stadsutveckling svarar Åsa att de också arbetar med en processmetod som handlar om hur de lägger upp projektet i olika steg, vilken de även använde för H+. Denna metod är formaliserad och det finns exempelvis tydliga mötesredskap att använda. Inledningsvis samlas information in för att de ska få så bred kunskapsbild som möjligt för att kunna definiera uppgiften tillsammans med kunden. I nästa steg formuleras visionen och olika scenarier för hur det kan uppnås.

Åsa beskriver även betydelsen av influenser utifrån och att lära sig av andras metoder. Hon menar att de har blivit inspirerade av industridesigners och att närheten till Danmark spelat in

eftersom de där arbetar mer med den här sortens designprocesser än vad svenska arkitekter traditionellt gör. Det handlar om att *"... röra sig lite i gränslandet mellan vår egen profession och andra liknande, vi jobbar även ihop med industridesigners ibland /.../ då lär man sig av deras metod också."*

4.1.6 Intervju: Anders Landsbo

Yrkesroll/befattning:

Nuvarande:

- Projektledare för stadsutvecklingsprojektet DrottningH (sedan 1 mars 2012) och H+ , Helsingborg
- Ingenjör

Exempel på tidigare arbete kopplat till hållbar (stads)utveckling:

- Som konsult i projektet DrottningH för Sweco
- Konsult och projektledare på Sweco inom framför allt byggprojekt i södra Skåne (16 år)

Stadsutvecklingsprojekt:

DrottningH

- Stadsförnyelseprojekt av ett miljonprogramsområde
- Projektet beräknas pågå i 20 år
- Projektet drivs och leds av Helsingborgs stad med tjänstemän från olika förvaltningar och i samarbete med Helsingborgshem (Helsingborg, DrottningH, hemsida), som äger husen i området
- Arbetar för hållbar stadsutveckling genom social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet (Helsingborg, DrottningH, hemsida)

Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt

Anders Landsbo, projektledare för stadsutvecklingsprojektet DrottningH i Helsingborg, förklarar hur de arbetar med hållbarhet inom projektet genom hur det organisatoriskt är upplagt:

” Från början var det ett initiativ från mig att vi måste /få/ in hållbarhets/begreppet/ i projektet. Hur gör vi det? Ja, vi /till/sätter en del av organisationen som får som incitament /att/ jobba med det här /på ett kreativt och relativt fritt sätt/, och som tycker det är roligt, /och/ som drivs av /sådana/ frågor, så satte vi ihop det gänget.”^{15 16}

Att Anders bildade en hållbarhetsgrupp i projektet gjordes ”...för jag tyckte det var viktigt för ett /sådant/ projekt.” Allt arbete inom Helsingborgs olika förvaltningar ska även genomsyras av hållbarhetsfrågor förklarar Anders. Enligt Anders skiljer de inte på hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling utan pratar mer om hållbarhet. På frågan varför de arbetar med de tre aspekterna av hållbarhetsbegreppet svarar Anders ”... min bild av hållbarhetsbegreppet är

---

¹⁵ Förtydligande och tillägg i citatet av respondent efter intervjun

¹⁶ Förtydligande av respondent efter intervjun:

”Vi skapade en sådan del i organisationen, och den fick verka under en tid. I samband med att projektet delvis omorganiserades 2011 utgick arbetsgruppen, men vi behöll en av personerna inom projektgruppen.”

att den står på de här tre pelarna, så /har jag/ lärt mig hållbarhetsbegreppet". På följdfrågan om var han lärt sig det lyder svaret:

"Väldigt bra fråga som jag aldrig har funderat på... Jag är för att hitta stora begrepp jag skulle egentligen inte vilja prata om hållbarhet utan om resilience – alltså nästa begrepp... robusthet..., det vill säga det vi bygger och det vi lever i samhället ska vara robust, ska tåla förändringar, ska tåla människor, ska tåla attitydförändringar. Allting som byggs med för snäva förutsättningar måste ju göras om sen."

De arbetar ibland även utifrån ett fjärde ben, rumslig hållbarhet i vissa sammanhang, för att kunna göra planerna mer pedagogiska. Det handlar enligt Anders om "(...) livet mellan husen och mötesplatserna... som är sociala i och för sig i mångt och mycket. Men genom att lägga ett rumsligt perspektiv på det så tydliggör man de sakerna." Anders resonerar kring att det krävs ett helhetstänkande och att de olika dimensionerna hänger samman. Han exemplifierar med att det går inte att bara drivas av ekonomi eller ekologi, det går inte att bara ta en av dem för då "tappar man helhetstänket"¹⁷. Ekonomisk hållbarhet exemplifierar Anders med att de jobbar för att få lönsamhet i projektet och att få med de han kallar för "möjliggörarna" i projektet. Det är externa aktörer som vill bygga hus i området, men som har lite större perspektiv och som även¹⁸ tar "lite socialt ansvar och som kanske vill vara med och göra någonting som är lite utöver det vanliga". För att hitta dessa möjliggörare måste de också hitta metodikerna för det menar Anders. Anders betonar att han ser det som en självklarhet att ha med det "sociala" när det handlar om stadsutveckling. För Anders innebär stadsutveckling inte bara fysisk planering, stadsplanering, utan även det som har med livet mellan husen att göra, som exempelvis skolfrågor och omsorgsfrågor.

Arbetsätt, metoder & kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling

I det inledande förstadiearbetet med projektet satte Anders samman en hållbarhetsgrupp bestående av en miljöstrateg och den tekniska chefen från Helsingborgs hem (som äger husen i området). Anders förklarar att han även ville ha någon som kunde stå för marknadsperspektivet och den ekonomiska delen i hållbarhetsbegreppet och det blev regionchefen på Sweco (Anders efterträdare).

*"Det här var ett förstadium till projektet. /.../ Jag gav /hållbarhetsgruppen/ fria händer, de fick jobba /ganska/ självständigt med hållbarhetsfrågan, /jag sa/ till dem att nu ska ni vara med på våra möten och så får ni sticka knivar i oss /och/ lägga synpunkter på hur vi jobbar med projektet. Så får ni tala om för oss om ni tycker vi missar något i perspektivet hållbarhet. De fick lite wild-card och det var bra, de kom med /en/ massa intressanta inspel och /åsikter/... "*¹⁹

Hållbarhetsgruppen fick läggas ner efter politiskt påbud, Anders hade gärna fortsatt med den annars. Anders behöll samordnaren (miljöstrategen) från den tidigare hållbarhetsgruppen i projektorganisationen som fick samma ansvar och uppmanades att "... fortsatt stick knivar i oss" och att hjälpa dem så att alla hållbarhetsperspektiven bevakades. Anders framhåller även att hållbarhetsbegreppet bevakas "på bredd" med de personer som ingår i projektorganisationen. Exempelvis står Anders med sina 30 år i näringslivet för det ekonomiska och miljöstrategen för det ekologiska. De har även tillsatt en person,

¹⁷ Förtydligande av respondent efter intervjun

¹⁸ Ord tillägg av respondent efter intervjun

¹⁹ Förtydligande i citatet av respondent efter intervjun

utvecklingsnämndens förvaltningschef, som ansvarar för en egen grupp som för in det sociala perspektivet i projektet förklarar Anders.

"I den har vi /engagerat/ alla /de/ mjuka förvaltningar/na/, så där är skola, socialförvaltning /med flera/, men det finns även hårda, typ räddningstjänsten /och/ näringslivskontoret... /Det vill säga alla de förvaltningar/ som inte normalt passar in i ett fysiskt stadsutvecklingsprojekt..."²⁰

Anders konstaterade även:

"Om du ser hur jag har byggt organisationen finns det två tre personer i /den/ som står för varje ben av de tre benen av hållbarhetsbegreppet. Det vill säga faller en bort... inte så att det sitter en person som har det ekologiska, om den personen går hem så dör ekologin i projektet, inte så."

Dialog med de boende är en stor del av projektet så att alla känner sig delaktiga, men det är svårt att skapa engagemang. Anders betonar att alla i projektet ska vara tydliga med vad de endast informerar om och det de "dialogar" om, vad de som medverkar verkligen kan påverka. För att beskriva projektet framhåller Anders att det handlar om hållbarhet, dialog och deras arbetssätt som är tillåtande och inspirerande.

"... /projekt/gruppen är väldigt speciell och tillåtande, jag har låtit det bli så. Jag är ganska strukturerad annars... men det här projektet driver jag inte så... utan mer i samtalston /.../ Jag har mina punkter och det har de andra också. Vi vet vad vi ska prata om, men vi /tillåter oss ibland att prata mer på djupet i frågor./ Det blir/ intressanta resonemang och mycket av projektet formas av vad som kommer fram i de här diskussionerna. /Det är/ bra dynamik i .../projekt/gänget, och det gäller att hålla i /den känslan/ och att hålla kvar de här människorna och /deras/ engagemang. Jag tror det har varit en stor styrka i det här projektet att vi tillåtit oss att göra så, faktiskt."²¹

Anders menar att projektet formas under deras diskussioner och begreppet hållbar utveckling definierar de varje vecka eftersom de fyller "hållbarhetsbegreppet med nya /aspekter^{22/ successivt" i och med att de har en tillåtande och öppen samtalston. Anders fortsätter vidare och förklarar: "... alla har ju någonting att komma med – framförallt finns det /en/ massa områden där ingen har /någon erfarenhet eller något konkret^{23/ att komma med." Anders exemplifierar med att de nu studerar hur ett miljonprogramsområde kan hållbarhetscertifieras, för det är "... ingen av oss som kan det, då måste vi söka kunskap /utifrån^{24/ och delge den till varandra /.../".}}}

Anders beskriver även deras arbetssätt på följande vis:

".../ det är tillåtet /att komma med/ ny kunskap och nya idéer hela tiden, så värderar vi dem och säger: är detta för oss, ska någon gå på detta, ska någon närma sig dem, ska vi ta in det i vårt projekt? Hur tänker vi /i denna frågan/? "²⁵

På frågan om hur de bygger upp kunskap i projektet menar Anders:

"... det är oerhört kunniga människor /inom projektet^{26/, allihop inom sitt område... Jag är inte speciellt duktig på /att/ systematiskt söka efter nya intryck. Men jag är rätt så tillåtande, rätt så duktig}

²⁰ Förtydligande och tillägg i citatet av respondent efter intervjun

²¹ Tillägg i citatet av respondent efter intervjun

²² Förtydligande av respondent efter intervjun

²³ Tillägg av respondent efter intervjun

²⁴ Förtydligande av respondent efter intervjun

²⁵ Förtydligande och tillägg i citatet av respondent efter intervjun

²⁶ Tillägg av respondent efter intervjun

på att koppla ihop dem med varandra, kanske duktigare än många andra... där hjälper jag till med lite struktur. Det är nog en organism som gemensamt på något sätt skapar och samlar kunskap."

Anders beskriver vidare hur de söker kunskap genom att jobba tillsammans med andra organ, genom att nätverka och genom omvärldsbevakning. Anders återkommer till betydelsen av öppenheten i deras arbetsätt och viljan att dela med sig:

" /Det får/ inte heller finnas /en/ massa prestige – /klimatet i projektet²⁷/ måste vara så öppet så att man inte sitter och håller på kunskap, kompetens eller kontaktnät eller vad det än är. Det måste vara fritt flöde av det här. Det är ingen som äger den här kunskapen för då blir det ingenting."

På frågan om var de finner inspiration till hållbar utveckling svarar Anders att det gäller att försöka delta på "rätt ställen". Exempelvis närvarade de på en konferens i Malmö i början på juni eftersom²⁸ "där får man inspiration, där träffar man andra människor som sysslar med /sådant/ här, hör lite vad gör de på andra ställen." Det finns också en följeforskare från Halmstad högskola knuten till projektet som ska dokumentera och följa processen. Denna följeforskare har, berättar Anders, även som uppdrag att kommunicera arbetet med DrottningH utåt, genom exempelvis olika nätverk. Svaret på frågan om varför det är viktigt att sprida deras arbete menar Anders beror på att "vi får /en/ massa tillbaka". Han exemplifierar med ett forskningsprojekt de deltar i med forskare från Sverige och Danmark och där DrottningH används som "case". Det ger ett utbyte eftersom de också får ta del av forskarnas kunskap förklarar Anders.

Eftersom projektet pågår under 20 år är det också av vikt att politiker och tjänstemän är informerade och att de är med i processen "...så att /de/ också kan vara med när vi svänger", vilket underlättar beslutsprocessen förklarar Andres.

---

²⁷ Tillägg av respondent efter intervjun

²⁸ Konferens i Malmö, 3-4 juni 2012, anordnad av Delegationen för hållbara städer, Boverket, Folkhälsoinstitutet och Malmö stad, "Stadens sociala samband" (författarens tillägg)

4.2 Analys av resultat från intervjusammanställningar

Här följer en analys av resultaten från intervjusammanställningen i 4.1, för tillvägagångssätt se metod kapitel 3. Analysen är indelad efter samma tema som i 4.1.

Analystema 1: Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt

Intervjupersonerna representerar olika verksamheter, men gemensamt för alla är att de arbetar med stadsutveckling med fokus på *hållbar* utveckling i någon form. Hur mycket och vilken slags erfarenhet de har av arbete med hållbarhetsfrågor varierar mellan de intervjuade och var inget som fördjupades i samtalen. Hållbar stadsutveckling var inte det enda begrepp som användes i intervjuerna. Analysen inleds här således med två avsnitt som behandlar hantering av, och förhållningssätt till, de begrepp som användes i form av hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbart/hållbarhet.

4.2.1 Begreppen: hållbar utveckling, hållbar stadsutveckling och hållbart

Intervjusammanställningarna visar att begreppsanvändningen varierar i de olika verksamheterna och projekten som respondenterna representerar och det var ingen som arbetade efter en specifik definition av de begrepp som användes: hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbart/hållbarhet. I tre av intervjuerna är det tydligt att hållbar stadsutveckling är i fokus. Det gäller arbetet med Urban Transition Öresund, ISU och Triple E. Resonemangen i två av dessa intervjuer berörde också varför inte någon definition av begreppet hållbar stadsutveckling görs eller används. Det framkom att med en definition tas ställning för något och därmed mot något annat och det skulle gå emot ISU:s holistiska synsätt. För projektet Urban Transition Öresund var även projektledaren Christine inne på liknande förhållningssätt. En definition skulle kunna leda till att arbetet begränsas och att ställning tas för vad som är rätt respektive fel, samt att hållbar stadsutveckling ses ett vitt begrepp som är svårt att definiera.

Eva, tidigare stadsbyggnadschef i Lomma, använde begreppen hållbart/hållbarhet för Lomma Hamn tillsammans med hållbar stadsutveckling. Förutom Maja som driver Tripel E gjorde också Clara, verksamhetschef på ISU och Eva åtskillnad på begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling genom att bland annat beskriva hållbar utveckling som ett större och bredare begrepp. Maja betonade att hållbar stadsutveckling handlar om att människan är i centrum eftersom det är människan som skapat städerna och därmed kan stå för både problem och lösningar och att det är i städerna det går att testa hållbara värderingar.

Inom White ska hållbarhetstänkandet genomsyra hela arbetet och hållbar stadsutveckling är ett fokusområde inom företaget, men begreppen hållbar utveckling och hållbart/hållbarhet användes också i intervjun. Åsa, arkitekt på White, gjorde distinktion mellan stadsutveckling och fysisk planering. Stadsutveckling handlar om styrning, att intresse skapas för projektet och att sociala och kulturella värden läggs till den fysiska planen. Även Anders, projektledare för DrottningH, förklarade hur han ser på begreppet stadsutveckling, att det inte bara innefattas av fysisk planering utan även av det som berör livet mellan husen. För projektet DrottningH användes begreppet hållbarhet och i intervjun resonades även kring betydelsen av att använda ett annat begrepp, nämligen robusthet.

Resultaten från intervjuerna visar att det finns vissa skillnader, men det finns också likheter gällande sättet att hantera begreppen hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbarhet. Att arbeta mot mål kan vara en del i hållbarhetsarbetet, vilket framkom i två av intervjuerna. Christine framhöll betydelsen av att använda mål istället för en definition och för projektet Urban Transition Öresund formas konkreta leveransmål för varje temainriktning. Inom White har en modell utvecklats som bygger på att omsätta visioner till konkreta mål och strategier och i målen införlivas de hållbarhetsfrågor som är aktuella för projektet i fråga.

Det går också att utläsa av sammanställningarna att nästan alla intervjuade på något sätt förhåller sig till hållbarhetsdimensionerna. Inom ISU arbetar de med hållbar stadsutveckling utifrån ett holistiskt synsätt genom att ekologisk, ekonomisk och social samt kulturell hållbarhet integreras. Maja ansåg att hållbarhet bygger på ett helhetsperspektiv och hon var tydlig med att de sociala, kulturella, ekologiska och ekonomiska dimensionerna är sammanlänkande och att ingen kan uteslutas. I intervjun om DrottningH beskrevs likaså betydelsen av helhetstänkande och att dimensionerna hänger samman. I detta projekt bygger hållbarhetsbegreppet på de tre dimensionerna social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet, eller pelarna som Anders uttryckte det. Även ett fjärde perspektiv används i vissa sammanhang för projektet, kallat för rumslig hållbarhet.

Vad gäller Whites hållbarhetsarbete verkar ekologisk, ekonomisk och social samt kulturell hållbarhet vara en utgångspunkt i projekten. Det var dock svårt att utifrån vad som sades i intervjun fastställa om de kulturella aspekterna ses som en egen dimension eller som del av den sociala. Dock har dimensionerna diskuterats mycket inom White, som att det finns risker med att enbart utgå från dimensionerna eller att de inte kopplas till projektet i fråga. Åsa förklarade också att hållbarhet bland annat handlar om att utgå från projektet, om planeringsstrukturen och att skapa engagemang samt att arbeta mot samma mål. Att det finns risk för att de kulturella aspekterna i allmänhet nedvärderas och glöms bort vid användningen av begreppet hållbar stadsutveckling framkom i intervjun med Eva. Gällande arbetet med Lomma Hamn har hållbarhetsbegreppet lyfts fram under senare delen av projektet och det var svårt att utifrån intervjun uttyda om dimensionerna fungerat som utgångspunkt. Istället beskrevs vilka hållbarhetsaspekter som varit viktiga i projektet, exempelvis att miljö, det som ska byggas och ekonomi varit i fokus samt att de arbetat med uppföljning. Eva framhöll dock att mer kunde ha gjorts för de sociala frågorna i fallet Lomma Hamn.

När det gäller Urban Transition Öresund arbetar de inte utifrån hållbarhetsdimensionerna utan projektet är uppbyggt kring olika temaområden och för varje tema har en hållbarhetsinriktning formats. Ytterligare en aspekt som framkom rörde Majas ståndpunkt att det är på den strategiska nivån som begreppet hållbar utveckling gör nytta och är användbart. Även hur projektet DrottningH organisatoriskt lagts upp för att få in hållbarhetsbegreppet är unikt i förhållande till de andra intervjuerna vilket utvecklas mer under analysystema 2.

Begreppen har också utvecklats över tid. Intervjuerna visar att medvetenheten och förståelsen för begreppet hållbar utveckling har vuxit fram under 2000-talet och att hållbar utveckling tidigare främst handlade om miljötänkande. När ISU bildades 2006 var miljöaspekterna i fokus för deras arbete vilket understryker Majas resonemang att för tio år sedan var det i allmänhet endast den ekologiska dimensionen som hållbar utveckling handlade om. Dock framkom i intervjun med Åsa att det fortfarande kan finnas en syn på att hållbart endast har med ekologi och tekniska lösningar att göra. Av intervjun med Eva går att utläsa att

hållbarhetstänkandet har kommit aktivt in i projektet Lomma Hamn under de senaste åren, när projektet startade 2002 var begreppet hållbar stadsutveckling inte direkt i fokus.

Vad gäller begreppet hållbar stadsutveckling verkar medvetenheten och kunskapen ha vuxit fram under de senaste åren. Att hållbarhet numera är i fokus när det handlar om stadsutveckling respektive planeringsprocesser gav både Åsa och Christine uttryck för och intervjun med Anders visade att projektet i DrottningH fanns hållbarhetsbegreppet med från början. Arbetet inom Helsingborgs förvaltningar ska även genomsyras av hållbarhetsfrågor. Inom White har hållbar stadsutveckling varit ett fokusområde sedan tre, fyra år och i intervjun med Maja framkom att hållbar stadsutveckling generellt sett blivit aktuellt under de senaste fem åren.

Analystema 2: Arbetssätt, metoder & kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling

I detta avsnitt presenteras vad som framkommit i intervjusammanställningarna, om vilka arbetssätten är, men också metoderna för kunskap- och erfarenhetsuppbyggnad för hur hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbarhet kan arbetas med i praktiken. Fokus i analysen har varit att analysera och studera vilka gemensamma nämnare och skillnader som finns mellan de intervjuade aktörerna utifrån resultaten av intervjuerna. Det var dock svårt i vissa fall att kunna härleda vilka resonemang som beskriver arbetet med stadsutveckling i allmänhet och hållbarhetsarbete i synnerhet.

4.2.2 Hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbarhet i praktiken

Resultaten från sammanställningarna av intervjuerna visar att de projekt och verksamheter som varit i fokus är uppbyggda på lite olika sätt vad gäller hanteringen av begreppen hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbarhet. I fallet DrottningH bildades en speciell hållbarhetsgrupp i förstadiet till projektet och hållbarhetsbegreppets tre ben kom sedan att bevakas i projektorganisationen genom de personer som ingår i den. Även beskrivningen av hur arbetssättet för projektet DrottningH är upplagt skiljer sig till vissa delar från de andra studerade aktörernas projekt och verksamheter. Det bygger på att det finns en tillåtande och öppen samtalston i projektgruppen, att projektet formas i diskussionerna och att hållbarhetsbegreppet definieras varje vecka.

I intervjun med Eva beskrevs att olika sidoprocesser ingått i projektet Lomma Hamn utöver vad som föreskrivs i plan- och bygglagen, det var dock svårt att utröna om det var kopplat till utvecklingsarbetet i stort eller till just hållbarhetsarbete. Däremot finns likheter mellan dessa sidoprocesser och vad som framkom i övriga intervjuer gällande att de arbetat med högskola och universitet och att en referensgrupp med forskare och näringslivsrepresentanter fanns tillgängliga under projektet. En referensgrupp ska exempelvis etableras i projektet Urban Transition Öresund och där kommer även politiker utöver representanter från näringslivet och forskningsvärlden att ingå. Eva beskrev även hur hållbarhetsarbetet gått till i projektet Lomma Hamn genom att en uppföljningsplan till miljöprogrammet och miljömål utformats och avtal knutits med byggherrar samt att krav på byggandet lades in i detaljplanen. Det framhölls dock

att kraven ändå inte följts. I detta arbete har samarbeten i olika former varit centralt vilket beskrivs mer nedan.

Det finns också flera gemensamma nämnare mellan de studerade verksamheterna och projekten vad gäller hur det arbetas med hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbarhet i praktiken. Liknande resonemang i flera av intervjuerna gäller långsiktighet och betydelsen av samverkan/samarbete. Kopplingen mellan långsiktighet och arbetet med hållbar stadsutveckling/hållbarhet i praktiken återkom i flera av intervjuerna. Majas arbete som konsult i Triple E bygger på långsiktighet och en del kunder har hon haft i över tio år. Clara resonerade kring betydelsen av att arbeta med processer istället för kortsiktiga projekt eftersom det krävs långa perspektiv för att nå hållbar stadsutveckling. I projektet Lomma Hamn har samarbete med Lunds universitet exempelvis varat i tio år. DrottningH är ett stadsförnyelseprojekt som beräknas pågå under 20 år och i detta sammanhang uttrycktes också i intervjun med Anders att det därmed är av vikt att politiker och tjänstemän är informerade och med i processen.

Andra aspekter som framkom i intervjuerna och som kan kopplas till långsiktighetstänkande rör betydelsen av att få alla i ett projekt att arbeta åt samma mål, något som av Maja beskrevs som ett ständigt pågående arbete. I intervjun med Eva belystes vikten av uthållighet bland politiker och tjänstemän i projekt som Lomma Hamn, att visioner och mål hålls vid liv och att dialog med politiker är viktigt i detta sammanhang. Dialog var också ett begrepp som nämndes av intervjupersonerna vid ytterligare ett par tillfällen. I projektet Lomma Hamn har dialog förts dels med medborgarna, dels med byggherrarna och i projektet DrottningH beskrevs dialog med de boende som en viktig del av projektet.

Flera av intervjuerna visade också att samverkan eller samarbeten i olika former fyller en central funktion i arbetet med hållbar stadsutveckling. Särskilt tydlig roll har samverkan i ISU:s arbete och i projektet Urban Transition Öresund. Det sistnämnda är dels uppbyggt med Tripel Helix-samverkan, dels som gränsöverskridande samverkan mellan två nationer. Christine förklarade att hållbar stadsutveckling innebär att många aktörer berörs och att Tripel Helix-samverkan därmed fyller en viktig funktion. I ISU:s arbete är samverkan centralt och ISU beskrivs som en samverkansplattform mellan Malmö stad och Malmö högskola vilka samarbetar för en hållbar stadsutveckling. Clara gav uttryck för att samverkan är den viktigaste aspekten för att nå hållbar stadsutveckling och för det är kommunikation och samordning viktiga komponenter. Det framkom också i intervjun att samverkan även innebär nätverkande och i intervjun om Urban Transition Öresund påvisades exempelvis att nätverkande är en del i arbetet med projektet.

Att få människor att samarbeta är också centralt i Majas arbetssätt. Hon underströk att det är på individnivå som det går att finna såväl hinder som möjligheter för att nå hållbar stadsutveckling och att nyckeln ligger i de mänskliga relationerna. Det framkom i intervjun med Eva att i projektet Lomma Hamn har Lomma kommun samarbetat med Lunds universitet och SLU Alnarp, och det verkar utifrån vad som går att utläsa ur intervjun att det kan kopplas till hållbarhetsarbetet.

Några särskiljande drag från ett par av intervjuerna rör beskrivningarna av hållbarhet som projektspecifikt, att varje projekt har sina egna förutsättningar, och betydelsen av att arbeta med olika kompetenser. I intervjun med Eva konstaterades att varje projekt har sina egna

förutsättningar och att en plats- eller ortsanalys är ett användbart instrument för att ta reda på dessa. Även en omvärldsanalys behöver göras.

I intervjun med Åsa beskrevs hållbarhet som projektspecifikt²⁹. Den ”värdebaserade stadsutvecklingsmodellen” som utvecklats av White lyftes fram som exempel på tillvägagångssätt i detta sammanhang. Analys är en viktig del av modellen, så att exempelvis förslagen blir i linje med det som redan gjorts. Projektteam kan också sättas samman genom att hjälp tas av konsulter och experter för de specialområden det inte finns tillgänglig expertis till inom företaget. Teamen kan byggas upp med olika kompetenser representerades andra professioner och för storskaliga stadsutvecklingsprojekt är ett tvärvetenskapligt arbetsätt grundläggande i hållbarhetsarbetet. Det lyftes också fram att ytterligare en metod används i arbetet med hållbar stadsutveckling inom White i form av en formaliserad processmetod som är till hjälp för att bland annat forma ett projekts vision.

Även Eva resonerade kring projektgruppers sammansättning och betydelsen av att välja medarbetare med olika bakgrund, kompetens och utbildning och att det kan leda till kreativitet och uppkomst av nya idéer. Betydelsen av att lära sig av andras metoder och att få influenser utifrån andra professioner togs upp i intervjun med Åsa. Det var dock svårt att i de båda fallen uttyda om det är av vikt för stadsutveckling i allmänhet eller särskilt kopplat till hållbarhetsarbete.

Tillvägagångssätten för att utveckla kunskap om hur hållbar stadsutveckling, hållbar utveckling och hållbarhet kan nås eller arbetas med i praktiken varierar mellan intervjuerna, men det finns även gemensamma drag. För att utveckla kunskap till hållbarhetsarbetet i projektet Lomma Hamn förklarades i intervjun att de arbetat med referensgruppen, gjort små studieresor och anordnat miniseminarier. De hade även informationsmöten med olika teman, vilka exempelvis riktades mot tjänstemännen. Det visade sig också att de genomfört studieresor i de aktuella länderna för projektet Urban Transition Öresund. I Lomma har en hel del studiebesök också tagits emot och det framkom i intervjun att det kan ge något tillbaka om det förs en dialog.

Maja beskrev hur hon personligen utvecklat kunskaperna om hållbarhet genom mötet med människor. I intervjun framkom att hållbar stadsutveckling enligt henne nås genom de mänskliga relationerna och att hennes arbetsätt bygger på en gemensam läroprocess som skapas genom att hon arbetar på plats och i interaktion med kunderna.

Det finns samband mellan hur projekten Urban Transition Öresund, Lomma Hamn och ISU:s samt Whites verksamheter är upplagda rörande kopplingen mellan forskning och praktik. I och med att projektet Urban Transition Öresund bygger på Tripel Helix-samverkan finns det forskare att tillgå inom projektet vilka också kan föra in influenser utifrån genom exempelvis omvärldsbevakning. I projektet Lomma Hamn utvecklades samarbete med högskola och universitet. Forskningen verkar ha en central roll inom White där det finns en forsknings- och utvecklingsavdelning såväl som en specialiserad forsknings- och utvecklingsdel. Forskningen kan implementeras i projekten och i intervjun uppgav Åsa att kopplingen ska vara tät mellan forskning och praktik. Syftet med ISU är att akademi och praktik ska kopplas samman, för att få staden och högskolan att arbeta så mycket som möjligt tillsammans. ISU arbetar inte i

---

²⁹ Detta lyftes fram i intervjusammanställningen av Åsa Bjerndell redan under analysystema 1.

projektet utan de samverkar, samordnar och förmedlar kunskap genom allt ifrån daglig omvärldsbevakning till seminarier och konferenser.

Sammanställningarna av intervjuerna rörande ISU, Urban Transition Öresund och DrottningH visar betydelsen av att utbyta kunskap och erfarenheter gällande hållbar stadsutveckling. ISU:s verksamhet bygger exempelvis på ett utbyte och inhämtning av kunskap för hållbar stadsutveckling kallat kunskapsförmedling. I projektet Urban Transition Öresund är kunskapsdelning ett ledord. Christine var tydlig med att alla som deltar i projektet har kunskap och erfarenhet av området hållbar stadsutveckling, men på olika sätt, och att kunskaps- och erfarenhetsdelning därmed är viktigt. Aktörerna i projektet ska lära av varandra genom att ta tillvara den kunskap och erfarenhet som finns om hållbar stadsutveckling för att sedan utveckla detta ytterligare och de fysiska mötena är viktiga i detta. Intervjun visade också att ”omvärldsspaning” är av betydelse för att lära sig av andras erfarenheter, men också som ett sätt att få influenser och inspiration av vad som är på gång gällande hållbar stadsutveckling. Projektet Urban Transition Öresund ska också leda till att en permanent mötesplattform byggs upp där de som har intresse för eller arbetar med hållbar utveckling kan träffas för att diskutera och utveckla metoder för hållbar stadsutveckling.

Inom projektorganisationen för DrottningH söks, skapas och insamlas kunskap gemensamt. Projektledaren Anders tydliggjorde att det är av betydelse att det finns ett öppet klimat i projektet, det är tillåtet att komma med ny kunskap och nya idéer och det ska finnas en vilja till att dela med sig av exempelvis kunskap och kontaktnät inom organisationen. Nätverkande, omvärldsbevakning och arbete med andra organ är också en del i hur kunskap söks i projektet.

I intervjuerna om DrottningH och Urban Transition Öresund påvisades hur projekten och verksamheternas arbete kan synliggöras externt. I projektet DrottningH har följeforskaren, som är knuten till projektet, som uppdrag att kommunicera projektet utåt genom bland annat olika nätverk. Det exemplifierades också i intervjun hur spridningen av erfarenheterna med projektet kan leda till utbyte av kunskap. Genom olika kommunikationsinsatser kan projektet Urban Transition Öresund synliggöras externt och förvärvat kunskap från projektet kan delas med andra. Att delta på konferenser eller andra projektorganisationers möten är enligt Christine ett sätt att tillföra kunskap och erfarenhet till projektet, men kan också ge möjlighet att delge kunskap.

4.2.3 Tolkning av intervjuresultat

Intervjuundersökningen visar att det finns både likheter och skillnader mellan de studerade aktörerna när det gäller hur begreppen hanteras, operationaliseras och hur kunskap utvecklas för hållbar stadsutveckling. Vilka blir då slutsatserna utifrån resultaten av intervjuundersökningen som kan användas för att förstå hur lärandeprocessen för hållbar stadsutveckling ser ut? Tolkningen av resultaten från analysen av intervjusammanställningarna sker i det härpå följande kapitlet (5), som ett led i att besvara forskningsfrågan för uppsatsen.

5. DISKUSSION

Uppsatsens utgångspunkt är att studera hållbar stadsutveckling i praktiken genom att undersöka det som en lärande- och kunskapsprocess och hur begreppet kan operationaliseras. Diskussionen inleds med att olika förhållningssätt till hållbarhetsbegreppet beskrivs. I det därpå följande avsnittet diskuteras hur arbetet med hållbar stadsutveckling går till, hur kunskap utvecklas för hur begreppen kan implementeras och operationaliseras i praktiken genom att diskutera hållbar stadsutveckling som en lärandeprocess.

5.1 Hållbarhetsbegreppet

En viktig del av intervjuerna var att diskutera själva begreppsanvändningen för att ha som utgångspunkt i samtalen, vilket kommer att studeras närmare under avsnitt 5.2. Hållbar utveckling är ett centralt begrepp när det handlar om utvecklingen av urbana områden, vanligtvis kallat hållbar stadsutveckling. Det går att utläsa en viss samsyn i samhället kring att utvecklingen av städer måste vara hållbar. Så långt är nog de flesta mer eller mindre överens, såväl teoretiker som praktiker. Exempelvis menar Swyngedouw (2007) att det inte går att finna någon som är emot hållbar utveckling. Det framkom åsikter i intervjuundersökningen om att hållbarhet måste tas i beaktande i planering och utveckling av städer. Samtliga intervjuade aktörer arbetar med hållbar stadsutveckling i någon form, men alla använde inte begreppet hållbar stadsutveckling utan en del utgick från hållbar utveckling eller hållbarhet/hållbart. Även i teoriavsnittet belyses att begreppsanvändningen varierar mellan hållbar utveckling, hållbar stadsutveckling och urban hållbarhet samt hållbara städer när det handlar om urban utveckling kopplat till hållbarhet.

Begreppet hållbar utveckling fick sitt genombrott med Brundtlandrapporten 1987. Intervjuresultaten visar att medvetenheten om och förståelsen för begreppet vuxit fram främst under de senaste tio åren och till att börja med var ekologi mer i fokus, vilket också kom fram i det teoretiska avsnittet. På policynivå började begreppet hållbar stadsutveckling etableras under 1990-talet och i början av 2000-talet enligt exempelvis Shmelev och Shmeleva (2009), även några av de intervjuade menade att det är under de senaste fyra, fem åren det blivit aktuellt. Det kan tolkas som att det är ett förhållandevis nytt begrepp som skall hanteras och omsättas i konkret planeringspraktik. Detta gör det intressant att undersöka hur just lärandet går till för hur hållbar stadsutveckling kan översättas i det praktiska arbetet, vilket leder in till nästa avsnitt.

5.2 Hållbar stadsutveckling i praktiken – en lärandeprocess

För att besvara forskningsfrågan har jag valt att i intervjustudien studera vilka arbetssätt som används och hur kunskap om hållbar stadsutveckling utvecklas. I valet av teoretiska utgångspunkter har fokus varit att belysa problematiken gällande begreppen och sambandet mellan lärande och hållbar utveckling. Det är viktigt att ta i beaktande att intervjuresultaten inte explicit visar hur lärande för hållbar stadsutveckling går till. Med lärande avses för denna uppsats att studera hur kunskap utvecklas för hur hållbar stadsutveckling kan genomföras i praktiken och hur begreppen implementeras och operationaliseras. Med resultaten från intervjuerna tillsammans med de teoretiska utgångspunkterna görs här ett försök att skapa en översikt för hur lärandeprocessen för hållbar stadsutveckling fungerar på strategisk nivå.

Som påvisats i teoriavsnittet är definitionerna åtskilliga och det finns olika tolkningar och metoder att använda för att implementera och operationalisera begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling i praktiken. Det råder en viss komplexitet när det gäller att implementera begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling i planeringsverksamheter vilket exempelvis har påvisats av Isaksson (2004) och Cooper och Vargas (2004) samt Hall (2002). Det är övergången från retorik och policy- till genomförandenivån som visat sig vara mest problematisk. Det kan konstateras att det finns inga allmängiltiga svar för hur vi bäst kan generera hållbara städer eller nå en hållbar stadsutveckling.

Det är mot denna problembild som jag menar arbetet med att generera hållbara städer kan argumenteras att vara en pågående lärandeprocess. Att det är processen som är det centrala i arbetet med hållbar utveckling kan exempelvis kopplas till Bagheris och Hjorths resonemang (2007) om planering för hållbar utveckling. Det finns också samband mellan lärande och processtänkande, vilket exempelvis Hallgrens och Ljungs (2005) synsätt på hållbar utveckling som en föränderlig process påvisar. I detta sammanhang fyller gemensamt och ömsidigt lärande mellan berörda aktörer en central funktion. Lärande för hållbar utveckling kan emellertid ske på olika nivåer och inom varierande områden. Rydin (2010) diskuterar lärande inom "governing-processer" för hållbar stadsutveckling.

Vad säger intervjuresultaten?

Intervjuresultaten påvisar hur hantering av och arbetet med begreppen hållbar utveckling, hållbar stadsutveckling och hållbarhet kan gå till och hur kunskap utvecklas. Det bör dock påpekas att denna intervjuundersökning inte utgör sig för att ge en heltäckande bild av hållbarhetsarbetet i de studerade fallen, utan belyser hur arbetet *kan* gå till. Ur detta menar jag att det går att utläsa tre huvudteman från intervjuresultaten tillsammans med de teoretiska utgångspunkterna som illustrerar hur lärandeprocessen inom hållbar stadsutveckling ser ut i praktiken. Det är viktigt att påpeka att det som framkommer här inte är gemensamt för alla de studerade aktörerna, utan utgör exempel på vad som var det mest centrala i intervjuerna. Det har även i vissa fall varit svårt att tolka om arbetsätten och metoderna för kunskapsutveckling är kopplade till stadsutveckling i allmänhet eller till hållbar stadsutveckling i synnerhet.

Först och främst en påminnelse om uppsatsens avgränsning:

- *Vem ska lära sig?* Utförarna på strategisk nivå.
- *Lärande- och kunskapsutveckling om vad?* Hur hållbar stadsutveckling kan implementeras, operationaliseras och genereras.

I denna uppsats har jag inte gått in på hur lärande och kunskap definieras eller vilka förutsättningarna är för att lärande och kunskapsutveckling ska ske. Anledningen är att det dels är en avgränsningsfråga, men också för att det inte fanns utrymme att fördjupa och närmare gå in på detta under intervjuerna. Denna kartläggning kan ses som ett första steg i att försöka studera hur lärandet och kunskapsutvecklingen för hållbar stadsutveckling går till i det praktiska arbetet.

I det teoretiska avsnittet framkom att begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling är svåra att definiera och implementera i praktiken. Det kan även argumenteras för att det är av betydelse att begreppet hållbar utveckling definieras och att det

kan fungera som ett hjälpmedel (Elliott, 2006), såväl som fördelarna med att begreppet hålls flexibelt (Bell & Morse, 2008). Jag antar att samma resonemang går att föra för begreppet hållbar stadsutveckling. Min tolkning av intervjuresultaten är att det verkar finnas en vilja att hålla begreppen öppna och att en definition inte fyller någon funktion. Detta eftersom det visade sig att ingen av de intervjuade hade en specifik definition att arbeta efter i sina verksamheter. Det fanns heller inget behov av det, en definition av begreppen kan exempelvis istället vara en begränsning i arbetet. I ett av de studerade projekten påvisades att det finns tillåtande och öppen samtalsstämning inom projektorganisationen och att projektet formas i diskussionerna, det innebär att hållbarhetsbegreppet fylls med nya aspekter successivt. Det framkom också tankar om fördelen med att använda ett nytt begrepp istället för hållbarhet. Det kan i min mening tolkas som att det under arbetet med projektet verkar pågå ett lärande kring begreppets innebörd och hur det skall uppnås.

Bells och Morses (2008) resonemang handlar också om att det är nödvändigt att ha en idé om vart man är på väg för att veta om det som eftersträfvats har uppnåtts, men kanske inte genom en definition. I analysen av intervjuerna konstateras att det finns olika sätt att angripa och hantera hållbarhetsbegreppen. I ett av projekten har olika hållbarhetsaspekter varit i fokus. Ett av de andra studerade projekten har lagts upp utifrån olika temaområden rörande planprocesser, byggande, finansiering och samverkansmetoder. En hållbarhetsinriktning formas inom varje tema med konkreta leveransmål kopplat till varje tema vilket framhölls vara mer användbart än en definition. En annan verksamhet arbetar med en modell utvecklad för stadsutvecklingsprojekt och där kan hållbarhetsfrågorna för det aktuella projektet formuleras som en del av målet för ett projekt. Att utgå från hållbarhetsdimensionerna är dock ett av de vanligaste förhållningssätten till begreppet (Rydin, 2010) och majoriteten av de intervjuade utgår också från ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet och ser dimensionerna som sammanhängande. Några lade till en fjärde dimension, kulturell eller rumslig hållbarhet. Det framkom att det finns svårigheter att få in de kulturella aspekterna i arbetet för hållbar stadsutveckling. Risker med att använda dimensionerna lyftes också fram, vilket enligt min mening kan tolkas som att det finns en viss osäkerhet kring hur hållbarhet kan omsättas i det praktiska arbetet. I detta sammanhang bör tilläggas att det under intervjuerna inte diskuterades om det i de studerade fallen finns någon speciell policy eller några specifika principer som närmare konkretiserar vad hållbarhet och dimensionerna innebär och vad det är som ska uppnås. Det kan i stället vara en fråga för vidare forskning.

Detta resonemang om viljan till att begreppen hålls öppna, att en definition inte fyller någon funktion och betydelsen av att ringa in vad det är som skall uppnås kan enligt min mening tolkas som att hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling kan ses som under utveckling begrepps- och innehållsmässigt. Slutsatsen utifrån dessa resonemang blir: *det finns öppenhet för vad hållbarhetsbegreppen innebär, vilja att lära och utveckla kunskap om hållbar stadsutveckling samt att i stora drag konkretisera vad som skall uppnås.*

Kunskapsbyggande för hållbar stadsutveckling har en särskilt tydlig roll i de exempel från intervjuerna som arbetar med *kunskapsförmedling* och *kunskapsdelning*. Det handlar dels om att utbyta och inhämta kunskap och erfarenheter, att ta till vara den kunskap och erfarenhet som finns för att lära av varandra gällande hållbar stadsutveckling, dels att vidareutveckla detta ytterligare. Det finns en koppling mellan forskning och det praktiska arbetet inom flera av de studerade verksamheterna, vilket exempelvis sker genom samarbete med högskola och universitet, eller genom att det finns en speciell forskningsavdelning inom verksamheten. Ytterligare exempel som påvisats genom intervjuerna på sammanhang som kan leda till

kunskapsuppbyggnad är arbete tillsammans med en speciell hållbarhetsgrupp som är kopplad till projektorganisationen och att projektorganisationen byggs upp så att kunskap kan sökas och delges internt. Det handlar också om att anordna informationsmöten, seminarier eller att arbeta tillsammans med en referensgrupp. Kunskapsutvecklingen om hållbar stadsutveckling sker även genom mötet och i interaktionen mellan människor. I ett par av projekten synliggörs och delges kunskaper samt erfarenheter utåt. Det kan ske genom nätverk, olika kommunikationsinsatser och genom deltagande på konferenser. Dessa exempel kan antas också leda till uppkomsten av fysiska platser eller arenor för lärande och kunskapsutveckling. Detta leder in på exemplet från Hallin & Johansson (2008) om lärande som förutsättning för hållbar stadsutveckling baserat på hur innovationer införs. I detta sammanhang framhölls att det krävs lärandeum, platser och miljöer där lärande kan ske. Detta synsätt kan även användas för att beskriva intervjuresultaten.

Exempel från intervjuerna som kan antas vara platser för lärande är exempelvis ISUs verksamhet som anordnar olika arrangemang och som arbetar med kunskapsförmedling. Viktigt för att kunskaper och erfarenhet ska kunna delges och utvecklas ytterligare inom Urban Transition Öresund är de fysiska mötena mellan aktörerna. Projektet Urban Transition Öresund ska även leda till att en permanent mötesplattform byggs upp där aktörer kan träffas för att diskutera och utveckla metoder för hållbar stadsutveckling. Att arbeta på plats tillsammans med kunderna leder också till lärande för hållbar stadsutveckling enligt en av de intervjuade. ISU användes även som exempel av Hallin & Johansson (2008) som en plats eller miljö som kan bli ett internationellt centrum för kunskapsutveckling och lärande inom hållbar stadsutveckling. Slutsatsen utifrån dessa resonemang blir: *kunskap och erfarenheter om hållbar stadsutveckling söks, delges och sprids samt att det krävs platser för lärande och kunskapsutveckling.*

I intervjuerna påvisades exempel på olika slags metoder, strategier och tillvägagångssätt som belyser hur det praktiska arbetet med hållbar stadsutveckling går till och det kan antas, enligt mitt sätt att se det, också till viss del leda till lärande för hur hållbar stadsutveckling kan genereras. I teoriavsnittet framkom att det finns vissa centrala komponenter och strategier för att uppnå lärande om hållbar (stads)utveckling, exempelvis belystes vikten av samverkan. Här tänker jag att det finns ett samband mellan de empiriska resultaten och de teoretiska utgångspunkterna, att man skulle kunna se det som att det krävs olika verktyg och strategier för att skapa lärande såväl som för att kunna operationalisera hållbarhetsbegreppen.

I teoriavsnittet framgick exempelvis utifrån Olssons (2005) och Rydins (2010) resonemang att ett vanligt synsätt är att se både hållbar utveckling och hållbara städer som kontextberoende. Hur begreppen tolkas och hanteras skiljer mellan olika sammanhang och styrs av den rumsliga skalan och den aktuella praktiken. Resultaten från intervjuundersökningen påvisar att hållbarhet kan ses som projektspecifikt, att varje projekt har sina egna förutsättningar vilket styr hållbarhetsarbetet. Några av de intervjuade använder också specifika metoder för att arbeta med det praktiskt, exempelvis med hjälp av en plats- eller ortsanalys. Ytterligare exempel på ett konkret sätt att arbeta med hållbarhet ur intervjuundersökningen är genom sammansättningen av personer som representerar de olika dimensionerna av hållbarhetsbegreppet i en hållbarhetsgrupp som en del av projektorganisationen. Eller att projektorganisationen byggs upp med personer som representerar de olika hållbarhetsdimensionerna kompetensmässigt, på så vis bevakas hållbarhetsperspektiven inom projektorganisationen.

Ingen kan heller nå hållbar utveckling på egen hand enligt Hallgren och Ljung (2005) vilket innebär att aktörssamverkan är en lämplig arbetsform för att skapa gemensamt lärande. Det är av betydelse att planeringen för hållbar utveckling är processbaserat och i detta sammanhang föreslås social learning som strategi, vilket innebär att alla som är en del av processen också är involverade i den enligt Bagheris och Hjorths (2007) resonemang. Även i intervjuerna framkom att samverkan och samarbete är viktiga delar i arbetet med hållbar stadsutveckling, mellan exempelvis stad och högskola eller i form av Tripel Helix-samverkan. Att bygga team med expertis utifrån, med olika kompetenser och att arbeta tvärvetenskapligt kan också vara en del av stadsutvecklings- och hållbarhetsarbetet samt val av medarbetare med olika utbildning och bakgrund. Att arbeta med andra professioner kan ge nya influenser.

Kommunikationens betydelse kopplat till lärande för hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling kan belysas med både Hallgrens och Ljungs (2005) och Rydins (2010) resonemang. En viktig del i detta är möten mellan människor och de samtal som uppstår enligt Hallgren och Ljung. Rydin beskriver lärande som ett kommunikativt arbete. Det visade sig också i intervjuerna att centralt i arbetet med hållbar stadsutveckling är att arbeta med de mänskliga relationerna och kommunikation samt dialog med allt ifrån byggherrar till politiker. Rydins resonemang (2010) belyser även vikten av att skapa möte, relationer och nätverk mellan människor och betydelsen av medvetenhet om hur kunskap utvecklas och överförs inom och mellan nätverksgränser eftersom det påverkar om det sker ett lärande för hur hållbar stadsutveckling kan levereras.

Det påvisades också i intervjuerna att långsiktighetstänkande är betydelsefullt i hållbarhetsarbetet. Detta sker genom att arbeta med samma kunder under lång tid och att arbeta med processer istället för projekt för det krävs långa perspektiv för att nå hållbar stadsutveckling. Viktigt är att även hålla mål och visioner vid liv, exempelvis genom dialog och att också låta såväl tjänstemän som politiker vara en del av processen. Slutsatsen utifrån dessa resonemang blir: *det krävs olika verktyg och strategier i arbetet med att generera hållbarhet såväl som lärande och kunskapsutveckling om hållbarhet i praktiken.*

6. SLUTSATSER

Utifrån resultaten med denna uppsats går det konstatera att det råder en viss problematik gällande innebörden för begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling och hur de kan implementeras i praktiken för att generera hållbarhet. Det kan därför argumenteras vara av betydelse att arbetet för hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling struktureras som en lärandeprocess. Detta eftersom det inte finns någon enkel lösning för hur såväl hållbar utveckling som hållbar stadsutveckling skall generas. De lokala och geografiska gränserna avgör också vad hållbarhet innebär, det leder till att begreppen skiljer mellan olika platser och sammanhang vilket ytterligare komplicerar när begreppen skall omsättas i praktiken. Det innebär att det pågår ett sökande och lärande för att finna lösningarna till hur begreppen hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling kan implementeras, operationaliseras och genereras.

Baserat på denna studie kan det även fastställas att lärandeprocessen för hållbar stadsutveckling handlar om att det måste finnas öppenhet och mottaglighet för att söka efter kunskap och erfarenheter om hållbar stadsutveckling, som utvecklas vidare och att i större drag kunna konkretisera vad det är som skall uppnås. Förvärvade kunskaper och erfarenheter förmedlas därefter utåt och på så sätt utvecklas också ständigt kunskapen om hur hållbara städer kan genereras. Genom att kunskaper och erfarenheter sprids, och att det finns en vilja att lära i samhället, kommer dessa att tas tillvara också i andra sammanhang, på så sätt skapas lärandeloopar – och lärandet fortskrider. Detta förutsätter dock att det finns platser för lärandet tillsammans med verktyg och strategier att använda för både det praktiska arbetet med, och kunskapsutvecklingen om, hållbar utveckling och hållbar stadsutveckling. Sammanfattningsvis kan det konstateras att lärandeprocessen gällande hur kunskap utvecklas för hållbar stadsutveckling bygger på att:

- *det finns öppenhet för vad hållbarhetsbegreppen innebär, vilja att lära och utveckla kunskap om hållbar stadsutveckling samt att i stora drag konkretisera vad som skall uppnås*
- *kunskap och erfarenheter om hållbar stadsutveckling söks, delges och sprids samt att det krävs platser för lärande och kunskapsutveckling*
- *det krävs olika verktyg och strategier i arbetet med att generera hållbarhet och för lärande och kunskapsutveckling om hållbar stadsutveckling i praktiken*

En intressant fråga för vidare forskning vore att närmare studera *hur* valet av *platser, verktyg och strategier* kan eller bör genomföras eller vilka förutsättningarna är för att det ska leda till lärande om hållbarhet.

7. KÄLLFÖRTECKNING

7.1 Tryckta källor

- Bagheri, A. & Hjorth, P. (2007) Planning for Sustainable Development: a Paradigm Shift Towards a Process-Based Approach. *Sustainable Development*, 15, 83-96.
- Bell, S. & Morse, S. (2008). *Sustainability Indicators. Measuring the Immeasurable?* London: Earthscan.
- Berke, P.R. (2002) Does Sustainable Development Offer a New Direction for Planning? Challenges for the Twenty-First Century. *Journal of Planning Literature*, 17 (1), 21-36.
- Berke, P. R. & Conroy, M.M. (2000) Are We Planning for Sustainable Development? *Journal of the American Planning Association*, 66 (1), 21-33.
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Cooper, P.J. & Vargas, C.M. (2004) *Implementing Sustainable Development. From Global Policy to Local Action*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Elliott, J.A. (2006) *An Introduction to Sustainable Development*. New York:Routledge.
- Ely, M., Anzul, M., Friedman, T., Gardner, D. & McCormarck Steinmetz, A. (1993) *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken – cirklar inom cirklar*. Lund: Studentlitteratur.
- Formas (2005) *State of the Art. Sustainable Urban Development in Sweden*. Forskningsrådet Formas. Rapport 3:2005.
- Gren, M. & Hallin, P.O. (2003) *Kulturgeografi en ämnesteoretisk introduktion*. Malmö: Liber.
- Hallgren, L. & Ljung, M. (2005) *Miljökommunikation*. Lund: studentlitteratur.
- Hall, P. (2002) *Cities of Tomorrow. An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*. Malden: Blackwell Publishing.
- Hallin, P.O. & Johansson, M. (2008) Stadens socio-ekologiska omvandling: Innovationsspridning och hållbar stadsutveckling i Malmö. I: E. Lisberg Jensen & P. Ouis (red:er), *Inne & ute i Malmö: Studier av urbana förändringsprocesser* (s.151-163). Malmö: Malmö University Publications in Urban Studies (Mapius) 2. Malmö högskola, Institutionen för urbana studier.
- Hopwood, B., Mellor, M. & O'Brien, G. (2005) Sustainable Development: Mapping Different Approaches. *Sustainable Development*, 13, 38-52.
- Håkansson, M. (2005) *Kompetens för hållbar utveckling. Professionella roller i kommunal planering*. Doktorsavhandling i Regional planering. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan. Institutionen för infrastruktur. Enheten för samhällsplanering.
- Isaksson, K. (2004) *Hållbarhet avvägningar prioriteringar utmaningar. Planerares erfarenheter av de tre hållbarhetsdimensionerna*. Forskningsrapport. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan. Institutionen för infrastruktur. Enheten för samhällsplanering.
- Kvale, S. (2007) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S & Brinkman, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Katz, B. Altman, A. & Wagner, J. (2007) An agenda for the urban age. I: R. Burdett & D. Sudjic (red:er), *The endless city. The Urban Age Project by the London School of Economics and Deutsche Bank's Alfred Herrhausen Society* (s.474-481). London: Phaidon Press Ltd.
- Loeber, A., van Mierlo, B., Grin, J. & Leeuwis, C. (2009) The practical value of theory: Conceptualising learning in the pursuit of a sustainable development. I: Wals, Arjen E.J. (red) *Social learning towards a sustainable world. Principles, perspectives, and praxis* (s.83-98). Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

- Olsson, J. (2005) Hållbar utveckling underifrån? I: J. Olsson (red.), *Hållbar utveckling underifrån? Lokala politiska processer och etiska vägval* (s.11-27). Nora: Nya Doxa.
- Persson, C. & Persson, T. (2011) *Hållbar utveckling – människa, miljö och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Rydin, Y. (2010) *Governing for sustainable urban development*. London: Earthscan.
- Scott, W. & Gough, S. (2003) *Sustainable Development and Learning. Framing the issues*. London: RoutledgeFalmer.
- Sorensen, A. Marcotullio, P. J. & Grant, J. (2004) Towards Sustainable Cities. I: A. Sorensen, P. J. Marcotullio & J. Grant (red:er), *Towards Sustainable Cities. East Asian, North American and European Perspectives on Managing Urban Regions* (s.3-23). Aldershot: Ashgate.
- Shmelev, S.E. och Shmeleva, I.A. (2009) Sustainable cities: problems of integrated interdisciplinary research. *Int. J. Sustainable Development*, 12(1), 4-23.
- Swyngedouw, E. (2007) Impossible "Sustainability" and the Postpolitical Condition. I: R. Krueger & D. Gibbs, (red:er), *The sustainable development paradox. Urban Political Economy in the United States and Europe* (s.30-40). New York: The Guilford Press.
- Trost, J. (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Wals, Arjen E.J. & van der Leij, T. (2009) Introduction. I: Wals, Arjen E.J. (red) *Social learning towards a sustainable world. Principles, perspectives, and praxis* (s.17-32). Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- Wheeler, S. M. & Beatley, T. (2009) "Towards Sustainable Development" from Our Common Future (1987). I: S. M. Wheeler & T. Beatley (red:er), *The Sustainable Urban Development Reader* (s.59-63). Urban Reader Series. New York: Routledge.
- Whitehead, M. (2003) (Re)Analysing the Sustainable City: Nature, Urbanisation and the Regulation of Socio-environmental Relations in the UK. *Urban Studies*, 40 (7), 1183-1206.
- Widerberg, K. (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Wärneryd, O. Hallin, P.O. & Hultman, J. (2002) *Hållbar utveckling. Om kris och omställning i stad och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- van Zeijl-Rozema, A., Cörvers, R., Kemp, R. & Martens, P. (2008) Governance for Sustainable Development: A Framework. *Sustainable Development*, 16, 410-421.

7.2 Internetbaserade källor

- Helsingborg, DrottningH, hemsida. Tillgänglig på Internet:
<http://www.helsingborg.se/Medborgare/Trafik-och-stadsplanering/Oversiktsplan-och-detaljplaner/Byggprojekt/drottningh/om-drottningh/> [Hämtad: 2012-11-28].
- Helsingborg, H+ , hemsida (a). Tillgänglig på Internet:
<http://hplus.helsingborg.se/om-hplus/> [Hämtad: 2012-11-28].
- Helsingborg, H+ , hemsida (b). Tillgänglig på Internet:
<http://hplus.helsingborg.se/om-hplus/vision-och-ledstjarnor/> [Hämtad: 2012-11-28].
- Lomma kommun, hemsida. Tillgänglig på Internet:
<http://www.lomma.se/huvudmeny/byggaboochmiljo/aktuellabyggprojekt/lommahamn.4.7a48a90b12c665dedb4800019080.html> [Hämtad: 2012-11-20].
- Lomma Hamnprojektet, Sjölin, E. Tillgänglig på Internet:
http://www.skt.se/kurser/rapporter/MEX2010/torsdag/MEX-dagari_Eva_2010-11-11.pdf [Hämtad: 2012-11-28].
- Malmö stad, hemsida. Tillgänglig på Internet:

- <http://www.malmo.se/Medborgare/Miljo--hallbarhet/Miljoarbetet-i-Malmo-stad/Larande-for-hallbar-utveckling/Verksamhetsplan-HUT.html> [Hämtad 2012-11-20].
- Regeringens hemsida (a). Svensk strategi för hållbar utveckling. Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/sb/d/3142> [Hämtad: 2012-08-24].
- Regeringens hemsida (b). Hållbar utveckling. Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/sb/d/1591> [Hämtad: 2012-09-02].
- Regeringens skrivelse. (2005) Strategiska utmaningar - En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling. Skr. 2005/06:126. Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/06/92/5ff0d494.pdf> [Hämtad: 2012-08-24].
- UN Documents. (1987) Our Common Future, Chapter 2: Towards Sustainable Development. From A/42/427. Our Common Future: *Report of the World Commission on Environment and Development*. Tillgänglig på Internet: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm> [Hämtad: 2012-07-07].
- United Nations. (2001) World Urbanization Prospects: The 2011 Revision. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. Tillgänglig på Internet: www.esa.un.org/unup/CD-ROM/WUP2011-F02-Proportion_Urban.xls [Hämtad 2012-11-16].
- Urban Transition Öresund, hemsida. Tillgänglig på Internet: <http://www.urban-transition.org/om-projektet> [Hämtad: 2012-11-28].
- White, hemsida. Tillgänglig på Internet: <http://www.white.se/projekt/74-h> [Hämtad: 2012-11-28].

7.3 Intervjuer

- Bjerdell, Åsa (2012-06-19) Arkitekt, White arkitekter. Intervjun genomfördes på Whites kontor i Malmö.
- Landsbo, Anders (2012-07-10) Projektledare, Helsingborg Stad. Intervjun genomfördes i Helsingborgs rådhus.
- Manner, Maja (2012-06-13) Konsult, Triple E. Intervjun genomfördes på ett café i Malmö.
- Norell, Clara (2012-05-31) Verksamhetschef ISU, Malmö. Intervjun genomfördes på ett café i Malmö.
- Olofsson, Christine (2012-06-18) Projektledare, Urban Transition Öresund. Intervjun genomfördes på Urban Transition Öresunds kontor i Lund.
- Sjölin, Eva (2012-04-25) Tidigare stadsbyggnadschef, Lomma. Intervjun genomfördes på ett café i Malmö.

BILAGOR

Bilaga 1 Intervjuguide

Intervjuguide för intervju: Eva Sjölin

Intervjuguide för aktör inom stadsutveckling³⁰

- Styrande/vägledande direktiv för arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Styrande/vägledande definition av begreppet hållbar stadsutveckling?
- Styrande/vägledande normer, principer och indikatorer för arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Avgränsningar och prioriterade frågor/ämnen gällande hållbar stadsutveckling? (Vad prioriteras och varför?)
- Arbetssätt och metoder i arbetet för hållbar stadsutveckling?
- Hur går erfarenhetsöverföring och kunskapsinhämtning till i arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Långsiktigt perspektiv: kunskapsöverföring, kommer det att ske och hur? (Vad sprids och varför?)

- Lomma hamn projektet och ditt arbete/roll i det?
- Vad innebär hållbar stadsutveckling för dig och i arbetet med Lomma hamn?
- Hur går/gick det praktiska arbetet, kunskapssökandet och lärandet till för hur hållbar stadsutveckling kan nås gällande arbetet med Lomma hamn?
- Vad kan förbättras gällande kunskapsöverföring/inhämtning i arbetet med hållbar stadsutveckling utifrån dina erfarenheter när det gäller arbetet med Lomma hamn?

Intervjuguide för intervju: Clara Norell

Intervjuguide för aktör som arbetar med kunskapsutveckling gällande hållbar stadsutveckling

Allmänt – inledande

- Tack.
- Info om intervjun: syfte och upplägg.
- Tid till förfogande?

Din yrkesroll/profession, arbetsuppgifter och beskrivning av verksamheten

- Hur länge har du jobbat på ISU?
- Vad har du arbetat med innan du började på ISU?
- Har du arbetet med hållbar stadsutveckling tidigare?
- Vilken är din roll på ISU och dina arbetsuppgifter?

- Berätta gärna om ISUs verksamhet och ert arbete med HSU?
- Jobbar ni i olika projekt?
- Vilka samarbetar ni med?

---

³⁰ Inför intervjun hade jag även förberett fler frågor som stöd.

Hållbar stadsutveckling – definition, synsätt, svårigheter och prioriterade frågor/ämnen

- Vad innebär hållbar utveckling respektive hållbar stadsutveckling? Hur definierar du HSU? Ser du skillnader i ditt synsätt jämfört med verksamhetens?
- Hur har denna syn utvecklats, var kommer detta tänkande från?
- Går det att göra en allmän definition/förklaring till vad hållbar stadsutveckling innebär? Eller görs det utifrån varje enskilt fall?
- Välj en aspekt som är viktigast för att nå hållbar stadsutveckling.
- Vilka fler frågor/ämnen är centrala för att beskriva hållbar stadsutveckling?
- Vilka är svårigheterna i arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Vad fungerar bra i arbetet med HSU? Framgångsfaktorer?

Arbetssätt och metoder i arbetet för hållbar stadsutveckling

- Vilka är tillvägagångssätten för att samla in/skaffa information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling?
- Vilka är tillvägagångssätten för att sprida information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling?
- Svårigheter/fördelar att samarbeta med andra aktörer för kunskapsinhämtning? Finns det olika synsätt gällande hållbar stadsutveckling?
- Förslag på arbetssätt och metoder att använda i arbetet med hållbar stadsutveckling?

Kunskapsutveckling, uppföljning och erfarenhetsuppbyggnad

- Hur tas erfarenheter till vara från tidigare arbete/projekt med hållbar stadsutveckling och hur tas de med in i framtida arbete?
- Hur sprider ni era erfarenheter av ISUs arbete? Vägledande exempel ni förmedlar? Hur görs urvalet?
- Önskemål om hur det kan gå till för att skaffa information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling?

Avslutande

- Tack.
- Har du några frågor?
- Hur jag kommer behandla svaren.

Intervjuguide för intervju: Maja Manner

Intervjuguide för aktör inom stadsutveckling

Allmänt – inledande

- Tack.
- Info om intervjun: syfte och upplägg.
- Tid till förfogande?

Din yrkesroll/profession, arbetsuppgifter och beskrivning av verksamheten Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Hur länge har du jobbat som konsult?
- (Vad har du arbetat med innan du började som konsult?)
- Har du arbetat med hållbar stadsutveckling tidigare?
- Vilken är din arbetsroll och arbetsuppgifter?
- Berätta gärna om din verksamhet och ditt arbete med HSU? Varför HSU?
- Exempel på HSU projekt du arbetat med?
- Din yrkesroll/profession, arbetsuppgifter i detta projekt?

Hållbar stadsutveckling – definition, synsätt, svårigheter och prioriterade frågor/ämnen Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Vad innebär hållbar utveckling respektive hållbar stadsutveckling? Skiljer sig ditt synsätt från dina uppdrag?
- Hur har denna syn utvecklats (din), var kommer detta tänkande från?
- Går det att göra en allmän definition/förklaring till vad hållbar stadsutveckling innebär? Eller definieras det i varje enskilt projekt?
- Välj en aspekt som är viktigast för att nå hållbar stadsutveckling.
- Vilka fler frågor/ämnen är centrala för att beskriva hållbar stadsutveckling?
- Vilka är svårigheterna i arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Vad har fungerat bra i ditt arbete för HSU hittills? Framgångsfaktorer?
- Varför fokuseras det på hållbar stadsutveckling i detta projekt?

Arbetsätt och metoder i arbetet för hållbar stadsutveckling. Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Vilka arbetsätt och metoder är lämpliga i arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Vilka aktörer är delaktiga/finns det samarbete med inom projektet?
- Svårigheter/fördelar att samarbeta med andra aktörer för att uppnå HSU? Finns det olika synsätt gällande hållbar stadsutveckling?
- Vilka är tillvägagångssätten för att skaffa information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling i arbetet med detta projekt?

Kunskapsutveckling, uppföljning och erfarenhetsuppbyggnad Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Försöker du sprida erfarenheterna från ditt arbete med HSU? Hur?
- Hur tas erfarenheter till vara från tidigare arbete/projekt med hållbar stadsutveckling och hur tas de med in arbetet för kommande projekt?

- Vilka är de viktigaste ”verktygen” för att arbeta med HSU?
- Hur sker uppföljning av detta projekt gällande det som har med hållbar stadsutveckling att göra?
- Önskemål om hur det kan gå till för att finna information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling?

Avslutande

- Tack.
- Har du några frågor?
- Hur jag kommer behandla svaren.

Intervjuguide för intervju: Christine Olofsson

Intervjuguide för aktör som arbetar med kunskapsutveckling gällande hållbar stadsutveckling

Allmänt – inledande

- Tack.
- Info om intervjun: syfte och upplägg.
- Tid till förfogande?

Din yrkesroll/profession, arbetsuppgifter och beskrivning av verksamheten

- Berätta gärna om Urban Transition Öresunds verksamhet och ert arbete med HSU?
- Vilken är din roll på Urban Transition Öresund och dina arbetsuppgifter?
- Hur länge har du jobbat på Urban Transition Öresund?
- Har du arbetet med hållbar stadsutveckling tidigare? (Vad har du arbetat med innan du började på Urban Transition Öresund?)

Hållbar stadsutveckling – definition, synsätt, svårigheter och prioriterade frågor/ämnen

- Vad innebär hållbar utveckling respektive hållbar stadsutveckling? Skiljer sig ditt synsätt jämfört med verksamhetens?
- Hur har denna syn (verksamhetens) utvecklats? Var kommer detta tänkande från?
- Finns det olika synsätt gällande hållbar stadsutveckling mellan samarbetsparterna inom projektet?
- Går det att göra en allmän definition/förklaring till vad hållbar stadsutveckling innebär? Eller görs det utifrån varje enskilt fall?
- Hur har urvalet gjorts av de tematiska områdena (hållbara planprocesser, program för hållbart byggande och finansiering av hållbart byggande) för projektet?
- Välj en aspekt som är viktigast för att nå hållbar stadsutveckling.
- Vilka fler frågor/ämnen är centrala för att beskriva hållbar stadsutveckling?
- Varför har det här projektet, Urban Transition Öresund startats?
- (Vilka är svårigheterna i arbetet med hållbar stadsutveckling?)
- (Vad fungerar bra i arbetet med HSU? Framgångsfaktorer?)

Arbetsätt och metoder i arbetet för hållbar stadsutveckling

- Vilka aktörer är delaktiga/finns det samarbete med inom projektet Urban Transition Öresund?
- Svårigheter/fördelar att samarbeta med andra aktörer för kunskapsutveckling gällande hållbar stadsutveckling?
- Vilka är era arbetsätt och metoder i arbetet med att utveckla ” kunskap, metoder, verktyg och innovationskraft ” för hållbar stadsutveckling?
- Förslag på arbetsätt och metoder att använda i arbetet med hållbar stadsutveckling för andra aktörer?

Kunskapsutveckling, uppföljning och erfarenhetsuppbyggnad gällande hållbar stadsutveckling ³¹

- (Hur utvecklar ni kunskap angående hållbar stadsutveckling inom projektet?)
- Hur tas de olika samarbetsparternas erfarenheter till vara med arbetet för hållbar stadsutveckling och hur tas de med in i projektet?
- Hur *samlar ni in/skaffar ni* information, erfarenheter och kunskap om hållbar stadsutveckling inom projektet?
- Hur *sprider/förmedlar ni* information, erfarenheter och kunskap om hållbar stadsutveckling/Urban Transition Öresund arbete?
- Hur fungerar Urban Transition Forum och vilket är syftet?
- Vilken är målgruppen? (Kommuner, regioner och företag inom planläggning- och byggsektorn?)
- Har ni vägledande exempel ni förmedlar? Hur görs urvalet?
- Önskemål om hur det kan gå till för att skaffa information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling?

Avslutande

- Tack.
- Har du några frågor?
- Hur jag kommer behandla svaren.

---

³¹ Tillägg i rubrik 17 juni 2012

Intervjuguide för intervju: Åsa Bjerndell

Intervjuguide för aktör inom stadsutveckling

Allmänt – inledande

- Tack.
- Info om intervjun: syfte och upplägg.
- Tid till förfogande?

Din roll, arbetsuppgifter och beskrivning av verksamheten Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Din roll och arbetsuppgifter i H+ projektet?
- Hur länge har du jobbat på White?
- Vilken är din roll på White och dina arbetsuppgifter?
- Arbetar du med hållbar stadsutveckling i ditt arbete?
- Har du arbetat med hållbar stadsutveckling tidigare? (Vad har du arbetat med innan du började på White?)

Hållbar stadsutveckling – definition, synsätt, svårigheter och prioriterade frågor/ämnen Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Berätta gärna om Whites verksamhet och ert deltagande i projektet H+ . Hade ni fokus på HSU i detta projekt? Varför?
- Vad innebär hållbar utveckling respektive hållbar stadsutveckling?
- Hur har detta synsätt utvecklats (Whites), var kommer detta tänkande från?
- (Skiljer sig ditt synsätt från verksamhetens?)
- Finns det olika synsätt gällande hållbar stadsutveckling mellan samarbetsparterna inom projektet?
- Går det att göra en allmän definition/förklaring till vad hållbar stadsutveckling innebär?
- Välj en aspekt som är viktigast för att nå hållbar stadsutveckling.
- Vilka fler frågor/ämnen är centrala för att beskriva hållbar stadsutveckling?
- Vilka är svårigheterna i arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Vad har fungerat bra i Whites arbete för HSU hittills? Framgångsfaktorer?

Arbetsätt och metoder i arbetet för hållbar stadsutveckling. Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Vilka var tillvägagångssätten för att skaffa information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling i arbetet med H+ projektet?
- Vilka aktörer var delaktiga/fanns det samarbete med, ingick i teamet inom H+ projektet? Hur gjordes urvalet?
- Svårigheter/fördelar att samarbeta med andra aktörer?
- Fanns det olika synsätt gällande hållbar stadsutveckling mellan deltagarna i teamet?
- Förslag på arbetsätt och metoder att använda i arbetet med hållbar stadsutveckling för andra aktörer?

Kunskapsutveckling, uppföljning och erfarenhetsuppbyggnad gällande hållbar stadsutveckling Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Hur utvecklade ni kunskap angående hållbar stadsutveckling inom projektet/företaget?
- Hur togs erfarenheter och lärdomar till vara från tidigare arbete/projekt med hållbar stadsutveckling in i arbetet för H+ projektet?
- Hur togs de olika samarbetsparternas erfarenheter till vara med arbetet för hållbar stadsutveckling i projektet?
- Hur *samlade ni in/skaffade ni* information, erfarenheter och kunskap om hållbar stadsutveckling för arbetet med H+ projektet?
- *Sprider/förmedlar ni* information, erfarenheter och kunskap om ert arbete gällande hållbar stadsutveckling till andra aktörer?
- Önskemål om hur det kan gå till för att finna information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling?
- (Hur sker uppföljning av H+ projektet gällande det som har med hållbar stadsutveckling att göra?)

Avslutande

- Tack.
- Har du några frågor?
- Hur jag kommer behandla svaren.

Intervjuguide för intervju: Anders Landsbo Intervjuguide för aktör inom stadsutveckling

Allmänt – inledande

- Tack.
- Info om intervjun: syfte och upplägg.
- Tid till förfogande?

Din roll, arbetsuppgifter och beskrivning av verksamheten Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Din roll och arbetsuppgifter i stadsförnyelseprojektet Drottninghög?
- Hur länge har du jobbat i Helsingborg?
- Vilken är din roll inom Helsingborg stad/projektet och dina arbetsuppgifter?
- Arbetar du med hållbar stadsutveckling i ditt arbete?
- Har du arbetat med hållbar stadsutveckling tidigare? (Vad har du arbetat med innan du började i Helsingborg?)

Hållbar stadsutveckling – definition, synsätt, svårigheter och prioriterade frågor/ämnen Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Berätta gärna om Helsingborgs verksamhet och ert deltagande i projektet för Drottninghög. Har ni fokus på HSU i detta projekt? Varför? Vad innebär det?
- Vad innebär hållbar utveckling respektive hållbar stadsutveckling?
- Hur har detta synsätt utvecklats (Helsingborgs), var kommer detta tänkande från?

- (Skiljer sig ditt synsätt från verksamhetens?)
- (Finns det olika synsätt gällande hållbar stadsutveckling mellan samarbetsparterna inom projektet?)
- Går det att göra en allmän definition/förklaring till vad hållbar stadsutveckling innebär?
- Välj en aspekt som är viktigast för att nå hållbar stadsutveckling.
- Vilka fler frågor/ämnen är centrala för att beskriva hållbar stadsutveckling?
- Vilka är svårigheterna i arbetet med hållbar stadsutveckling?
- Vad har fungerat bra i Helsingborgs arbete för HSU hittills? Framgångsfaktorer?
- Vad innebär stadsutveckling och stadsplanering enligt dig?

Arbetsätt och metoder i arbetet för hållbar stadsutveckling. Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Vilka är tillvägagångssätten för att skaffa information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling i arbetet med projektet för Drottninghög (och generellt)?
- Vilka aktörer är delaktiga/finns det samarbete med för projektet Drottninghög? (Hur gjordes urvalet?)
- Svårigheter/fördelar att samarbeta med andra aktörer?
- Finns det olika synsätt gällande hållbar stadsutveckling bland deltagarna ni samarbetar med?
- Förslag på arbetsätt och metoder att använda i arbetet med hållbar stadsutveckling för andra aktörer?

Kunskapsutveckling, uppföljning och erfarenhetsuppbyggnad gällande hållbar stadsutveckling Generellt och utifrån ett konkret projekt.

- Hur utvecklar ni kunskap för hållbar stadsutveckling inom projektet och inom Helsingborgs stad?
- Hur tas erfarenheter och lärdomar till vara från tidigare arbete/projekt med hållbar stadsutveckling in i arbetet för Drottninghög?
- Hur tas de olika samarbetsparternas erfarenheter till vara för arbetet för hållbar stadsutveckling i projektet?
- Hur *samlar ni in* information, erfarenheter och kunskap om hållbar stadsutveckling för arbetet med Drottninghög?
- *Sprider/förmedlar ni* information, erfarenheter och kunskap om ert arbete gällande hållbar stadsutveckling till andra aktörer (gällande projektet och generellt)?
- Hur sker uppföljning av projektet Drottninghög gällande det som har med hållbar stadsutveckling att göra?
- Önskemål om hur det kan gå till för att finna information, inspiration och kunskap om hållbar stadsutveckling?

Avslutande

- Tack.
- Har du några frågor?
- Hur jag kommer behandla svaren.

Bilaga 2 Analysskiss & analysteman

Analysskiss (formulerades i samband med utformningen av intervjuguide 3-9)

- *Synsätt & förhållningssätt till hållbar stadsutvecklingsbegreppet*
- *Prioriterade frågor/ämnen för hållbar stadsutveckling*
- *Svårigheter & utmaningar i hållbar stadsutvecklingsarbete*
- *Arbetsätt & metoder för hållbar stadsutveckling*
- *Erfarenheter & inspiration från andra exempel*
- *Kanaler & forum för kunskapsökande*
- *Uppföljning/hur förs kunskaperna vidare*

Teman för bearbetning av intervjuresultat (formulerades efter att alla intervjuer var genomförda)

Tema 1: Hållbar stadsutveckling – definition, syn- och förhållningssätt. Generellt och utifrån konkret projekt/exempel.

För detta tema stod följande i fokus för bearbetningen av intervjuerna:

- Definition/förhållningssätt till hållbar utveckling respektive hållbar stadsutveckling
- Varför hållbar stadsutveckling
- Prioriterade frågor/ämnen för hållbar stadsutveckling
- Svårigheter/utmaningar i arbetet med hållbar stadsutveckling

Tema 2: Arbetsätt, metoder och kunskapsutveckling för hållbar stadsutveckling. Generellt och utifrån konkret projekt/exempel.

För detta tema stod följande i fokus för bearbetningen av intervjuerna:

- Arbetsätt och metoder för hållbar stadsutveckling
- Tillvägagångssätt för sökande av inspiration, information och kunskap om hållbar stadsutveckling
- Tillvaratagande av erfarenheter/lärdomar/inspiration från tidigare arbete med hållbar stadsutveckling
- Spridning av erfarenheter för arbetet med hållbar stadsutveckling
- Uppföljning av arbetet med hållbar stadsutveckling